

ΟΙ «ΣΟΦΟΙ ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΟΙ» ΤΟΥ ΜΑΛΑΛΑ*

Γ Π Ο

ΝΟΝΝΑΣ ΔΗΜ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Λέκτορας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Ὁ ἀναγνώστης τοῦ βυζαντινοῦ χρονογράφου καὶ γνωστοῦ ρήτορα τῆς Ἀντιόχειας Ἰωάννου Μαλάλα (491-578), ἦταν δὲν περιορισθεῖ σὲ ἀνάγνωση ἀποσπασμάτων τῆς Χρονογραφίας του καὶ προχωρήσει σὲ συνολικὴ θέαση τοῦ κειμένου, ἐντυπωσιάζεται ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ἀναφερομένων συγγραφέων καὶ ἀπὸ τὶς ἐπαναλαμβανόμενες φράσεις: «καθὼς ... ὁ σοφὸς χρονογράφος ἐξέθετο» ἢ «ταῦτα συνεγράψατο ὁ σοφώτατος ... ὁ χρονογράφος». Αὐτὴ ἡ δαφιλῆς χρῆση τῆς λέξεως «χρονογράφος» καὶ τῶν συναφῶν «χρονογραφία» καὶ «χρονογραφῶ» στὸ κείμενο τοῦ ἀρχαιότερου σωζόμενου βυζαντινοῦ χρονογράφου Ἰωάννου Μαλάλα ἀποτέλεσε γιὰ μένα μία ἐρευνητικὴ πρόκληση. Θέλησα νὰ γνωρίσω καὶ νὰ μετρήσω τοὺς πρὸ τοῦ Μαλάλα «χρονογράφους» καὶ νὰ διερευνηθῶ κατὰ τὸ δυνατόν τὶς σχέσεις ποὺ ὑπάρχουν ἀνάμεσα στὰ ἔργα τους καὶ στὸ κείμενο τῆς Χρονογραφίας του. Οἱ ἀναζητήσεις μου γιὰ τυχὸν ὑπάρχουσα ad hoc μελέτη, παρὰ τὴν πληθωρικὴ περὶ τοῦ Μαλάλα βιβλιογραφία¹, εἶχαν ἀρνητικὸ

* Στὴν παρούσα μελέτη χρησιμοποιοῦμε τὶς ἐξῆς βραχυγραφίες:

- BEH Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων Πατέρων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Συγγραφέων, Ἀθῆναι 1955 καὶ ἐξῆς.
BSGRT Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana, Lipsiae 1896 καὶ ἐξῆς.
BZ Byzantinische Zeitschrift, München 1892 καὶ ἐξῆς.
CFHB Corpus Fontium Historiae Byzantinae, 1967 καὶ ἐξῆς.
FHG C. Müller, Fragmenta Historicorum Graecorum, Parisiis 1853-1870, 1-5.
GCS Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte, Berlin-Leipzig 1897 καὶ ἐξῆς.
PLRE A.H. Jones, J.R. Martindale, J. Morris, The Prosopography of the Later Roman Empire, Cambridge 1971-1980, I-II.
ΘHE Ὁρθοεστυτικὴ καὶ Ἡθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια, Ἀθῆναι 1962-1968, 1-12.
VV Vizantijskij Vremennik, Petrograd 1894-1928, Moskva 1947 καὶ ἐξῆς.

1. Ἡ περὶ τοῦ Μαλάλα βιβλιογραφία, ὅπως εἶναι γνωστό, εἶναι πολὺ μεγάλη. Ἡδὴ τὸ 1897, ὅταν ἔγραφε ὁ Krumbacher, οἱ μελέτες καὶ τὰ σχετικὰ ἄρθρα ἦσαν τόσα πολλὰ, ποὺ ἀναγκάσθηκε νὰ τὰ παρουσιάσει κατὰ παραγράφους: 1. Ἐκδόσεις, 2. Βοηθήματα, 3. Περὶ τῆς γλώσσης τοῦ Μαλάλα, 4. Περὶ τῆς σλαβικῆς μεταφράσεως τοῦ Μαλάλα,

ἀποτέλεσμα. Οἱ ἐλάχιστες πληροφορίες τῶν γραμματολογικῶν βοθημάτων γιὰ τοὺς «σοφοὺς χρονογράφους» τοῦ Μαλάλα δὲν ἦταν καθόλου ἐνθαρρυντι-

5. Τὸ ὄνομα Μαλάλας κ.ἄ. Βλ. Κ ρ ο υ μ β ά χ ε ρ - Γ. Σ ω τ η ρ ι ά δ ο υ, 'Ιστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, 'Εν Ἀθήναις 1897-1900 (καὶ σὲ ἀνατύπωση ἀπὸ τὸν Β. Γρηγοριάδη, 'Αθήναι 1974), 1, 673-679. Μία δεύτερη συγκέντρωση βιβλιογραφίας περὶ τοῦ Μαλάλα (1896-1939), ἔγινε ἀπὸ τοὺς Μ. Spinka - G. L. Downey, οἱ ὅποιοι μετέφεραν τὸ κείμενο τοῦ σλαβονικοῦ πρωτοτύπου. Βλ. Μ. S p i n k a - G. L. D o w n e y, *Chronicle of John Malalas*, Books VIII-XVIII, Chicago 1940, 140-144. Μία τρίτη προσπάθεια συγκεντρωτικῆς περὶ τοῦ Μαλάλα βιβλιογραφίας (1832-1956) βρῖσκει κανεὶς στὸ ἀξιόλογο ἔργο τοῦ Οὐγγρου βυζαντινολόγου G. M o r a v c s i k, *Byzantinoturcica*, 1: *Die byzantinischen Quellen der Geschichte der Türkvölker*, Berlin 1958², 330-334. Πλούσια βιβλιογραφία παραθέτει στὸ ἔργο της καὶ ἡ Maria Elisabetta Colonna (μὲ ἰδιαίτερες παραγράφους: Κώδικες, Ἐκδόσεις, Μεταφράσεις καὶ Βιβλιογραφία), ποὺ ἔχει καταγραφεῖ μὲ ἀλφβητικῆ —κατὰ τὰ ὀνόματα τῶν συγγραφέων— σειρά. Βλ. Μ. E. C o l o n n a, *Gli Storici Bizantini dal IV al XV secolo*, I. *Storici Profani*, Napoli 1956, 73-77. Μία ἐπιλογή βιβλιογραφίας περὶ τοῦ Μαλάλα μὲ ἀρκετὴ κριτικὴ καὶ ἀξιολόγηση βρῖσκει κανεὶς καὶ στὸ ἔργο τοῦ αὐστριακοῦ βυζαντινολόγου H. Hunger. Βλ. H. H u n g e r, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, München 1978, 319-326, (τὴν ἐκδόση τοῦ ἔργου αὐτοῦ στὰ ἑλληνικὰ ἀνέλαβε τὸ Μορφωτικὸ Ἴδρυμα τῆς Ἑθνικῆς Τραπέζης. Τὰ περὶ τῆς Ἱστοριογραφίας θὰ συμπεριληφθοῦν στὸ Β' τόμο. Βλ. H. H u n g e r, *Βυζαντινὴ Λογοτεχνία. Ἡ Λόγια κοσμικὴ Γραμματεία τῶν Βυζαντινῶν*, τ. Α', 'Αθήναι 1987). Πλούσια βιβλιογραφία γιὰ τὸ Μαλάλα —ὄχι ὅμως ἐξαντλητικῆ— βρῖσκει κανεὶς καὶ στὴ μετάφραση τῆς Χρονογραφίας του στὴν ἀγγλική. Βλ. E. J e f f r e y s, M. J e f f r e y s and R. S c o t t, *The Chronicle of John Malalas*, Melbourne 1986, XI-XIX.

Παραθέτω στὴ συνέχεια κάποια δημοσιεύματα ποὺ δὲν περιλαμβάνονται στὶς ἀνωτέρω βιβλιογραφίες. Τὰ συγκέντρωσα ἀπὸ τὴν παράγραφο *Gelehrte Literatur* τῆς BZ, 71(1978) - 80(1987):

X α ρ α λ α μ π ά κ η, Χ ρ., Παρατηρήσεις ἀναφερόμεναι εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν ἐπιθέτων κατὰ τὴν περιγραφὴν προσώπων εἰς τὴν Χρονογραφίαν τοῦ Μαλάλα, *Λεξικογραφικὸν Δελτίον τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*, 13(1978), 23-42.

H ö r l i n g, Elsa, *Mythos und Pistic. Zur Deutung heidnischer Mythen in der christlichen Weltchronik des Johannes Malalas*, (Dissert.), Lund 1980.

V e š e v l i e v, Die Nachrichten des Malalas über die Bulgaren bei Theophanes, *Βυζαντινά*, 10(1980), 339-346.

P e a c h i n, M. Johannes Malalas and the Moneyer's Revolt, *Studies in Latin Literature and Roman History III*, Bruxelles 1983, 325-335.

C ě r n ý š e v a, M.I., K charakteristike slavjanskavo perevoda Chronike Ioanna Malaly, VV, 44(1983), 221-226 (=Περὶ τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς σλαβικῆς μεταφράσεως τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Ἰωάννου Μαλάλα).

H u x l e y, G., An Argive Dynasty in Malalas, *Greek, Roman and Byzantine Studies*, 24(1983), 345-347.

— Automedon in the Slavonic Malalas, *Rivista di Filologia*, 113(1985), 304-306.

T h u r n, H., Textkritisches zu Malalas, *Buch II-VIII*, *Βυζαντινά*, 13/1(1985) 415-423.

κές³. Ἡ ἀποδελτίωση ὁμως τοῦ κειμένου ἔδωσε ἀρκετὰ στοιχεῖα, ἱκανὰ νὰ ἀποτελέσουν ἕναυσμα γιὰ ἔρευνα. Χρησιμοποίησα τὸ κείμενο τῆς Βόννης (1831)³, λαμβάνοντας ὑπ' ὄψη καὶ τὶς παρατηρήσεις ποὺ ἔγιναν στὴν editio princeps, ἀρχισα δηλ. ἀπὸ τὴ συναγωγή τοῦ Bentley⁴ καὶ συνέχισα μὲ τὸν Bury⁵ καὶ τὸν Thurn⁶. Ἡ κριτικὴ ἔκδοση τοῦ κειμένου τῆς Χρονογραφίας τοῦ Μαλάλα ἀπὸ τοὺς K. Weierholt (†) - I. Thurn στὴ Series Berolinensis τοῦ CFHB⁷ δὲν ἔχει δεῖ ἀκόμα τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος.

Jeffreys, Elizabeth, Malalas and the Philosophers (Abstract) Byzantine Studies in Australia, Newsletter, 16 Sept. 1985, 6.

Huxley, G., A Theban Kinglist in Malalas, Philologus, 131(1987), 159-161.

Cameron, Averil, Malalas John (ca. 491-578), Dictionary of the Middle Ages, 8(1987), 55.

2. Hunger, 1,250: «Die Chronisten Domninos, Eustathios von Epiphaneia, Nestorinos, Pausanias, Theophilos und Timotheos, die Malalas wiederholt als σοφώτατοι χρονογράφοι zitiert, werden z.T. wohl dem 5.-6. Jh. angehört haben: nur Pausanias, dessen Geschichte von Antiocheia von Libanios verwertet wurde, kann spätestens ins 4. Jh. gesetzt werden». Βλ. ἐπίσης καὶ 322: «Der Versuch, diese Personen in den Griff zu bekommen und ihren jeweiligen Anteil an der Chronik des Malalas zu bestimmen, kann als misslungen angesehen werden. Die genannten Namen sind bisher vollkommen schattenhaft geblieben».

3. Ioannes Malalae, Chronographia, ed. L. Dindorf, Bonnae 1831. Στὴν ἔκδοση αὐτὴ παραπέμπουμε μὲ ἀριθμὸ σελίδας καὶ στίχου κάθε φορὰ ποὺ στὴν παροῦσα ἐργασία ἀναφερόμαστε στὸ κείμενο τοῦ Μαλάλα.

4. R. Bentley, Epistula ad Joannem Millium. Δημοσιεύθηκε τὸ 1691. Ἔγινε πασίγνωστη. Ἀναδημοσιεύθηκε ἀπὸ τὸν Dindorf στὴν ἔκδοση τῆς Βόννης (σσ. 677-755). Ἀναδημοσιεύθηκε γιὰ β' φορὰ ἀπὸ τὸν G.P. Goold, στὸ Τορόντο τὸ 1962 μὲ εἰσαγωγή. Περισσότερα γιὰ τὸν Bentley βλ. L.D. Reynolds - N.G. Wilson, Ἀντιγραφεῖς καὶ Φιλολογοί, Τὸ ἱστορικὸ τῆς παράδοσης τῶν κλασικῶν κειμένων, μετάφραση Ν. Παναγιωτάκη, Ἀθήνα 1981, Μορφωτικὸ Ἰδρυμὸς Ἐθνικῆς Τραπέζης, 219-224.

5. O. J. Bury, Johannes Malalas: The Text of the codex Baroccianus, BZ, 6(1897), 219-230, ὕστερα ἀπὸ μιὰ νέα μεταγραφή τοῦ κειμένου, παραθέτει τὶς διαφορὰς μὲ τὸ κείμενο τῆς Βόννης. Εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ ἀνωτέρω κώδικας, ποὺ βρῆσκειται στὴ Bodleian Library τῆς Ὁξφόρδης (=Baroccianus 182, τοῦ ια' αἰ.) φφ 1r-331v, εἶναι ὁ μοναδικὸς σωζόμενος.

6. H. Thurn, Textkritisches zu Malalas, Buch II-VIII, Βυζαντινά, 13₁(1985) 415-423, ὅπου ὁ συγγραφέας ἐπιφέρει διορθώσεις στὰ βιβλία (=Λόγους) Β'-Η'. Πρόκειται γιὰ 84 διορθώσεις.

7. Ἡ πληροφορία γιὰ τὴν ἀναμενόμενη ἔκδοση τοῦ Μαλάλα βρῆσκειται στὸ σχετικὸ μὲ τὴν πορεία τῶν ἐκδόσεων τοῦ CFHB χρονικὸ: Corpus Fontium Historiae Byzantinae, Stand der Publikationen (August 1987), Jahrbuch der österreichischen Byzantinistik, 37(1987), 417.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ.

Στὸ κείμενο τῆς Χρονογραφίας τοῦ Μαλάλα μπορεῖ ν' ἀπαριθμηθεῖ κανεὶς πάνω ἀπὸ 70 γνωστούς ἢ ἄγνωστους συγγραφεῖς⁸. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἀναφορὲς στὰ Βιβλικὰ κείμενα⁹, συναντῶνται ὀνόματα συγγραφέων ποὺ ἀνήκουν στὴν ἑλληνικὴ κλασικὴ ἀρχαιότητα, στὴ Ρωμαϊκὴ, στοὺς ἑλληνιστικούς, πρωτοχριστιανικούς καὶ πρωτοβυζαντινούς χρόνους. Εἶναι ἐντυπωσιακὸ στὴν ἀρχαιότερη σωζόμενη βυζαντινὴ χρονογραφία ν' ἀναφέρονται: ἡ Σαπφώ, ὁ Ὀρφεὺς, ὁ Πίνδαρος, ὁ Ὀμηρος, ὁ Σοφοκλῆς, ὁ Εὐριπίδης, ὁ Ἀριστοφάνης, ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Θουκυδίδης, ὁ Δημοσθένης, ὁ Ἰσοκράτης, ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Δημόκριτος, ὁ Πυθαγόρας κ.ἄ. Ἡ ἐκπληξὴ τοῦ ἀναγνώστη μεγαλώνει μὲ τὶς ἀναφορὲς στὸν Κικέρωνα, στὸ Βιργίλιο, στὸ Σαλλούστιο, στὸν Πλίνιο, στὸν Τραγκίλλιο κ.ἄ. καὶ κορυφώνεται ὅταν συναντᾶ τὰ ὀνόματα τῶν Αὐλέα, Νίνου, Φλέγοντα, Σωτάτη κ.ἄ.¹⁰

Ὁ μεγάλος ἀριθμὸς τῶν ἀναφερομένων συγγραφέων μᾶς φέρνει αὐθόρμητα στὴ μνήμη τὴν παρατήρηση τοῦ K. Krumbacher, ὅτι ὁ Μαλάλας παραθέτει μὲ στομφώδη αὐταρέσκεια πλῆθος συγγραφέων, ἀλλὰ ποιούς ἀπ' αὐτοὺς πράγματι συμβουλευθεῖται εἶναι ἀδύνατο νὰ ἐξακριβώσουμε¹¹. Στὴν περίπτωσή μας ὅμως δὲν ἔχουμε σκοπὸ νὰ θίξουμε τὸ μεγάλο καὶ δυσπρόσιτο θέμα τῶν πηγῶν τοῦ Μαλάλα. Τὸ θέμα αὐτὸ ἔχει πραγματευθεῖ κατὰ τὸ παρελθὸν ὁ H. Bourier¹², ἀναφερόμενος στὰ πρῶτα 14 βιβλία (=Λόγους) τῆς Χρονογραφίας, καὶ ἐπὶ μέρους οἱ A. Schenk von Stauffenberg¹³, H.

8. Κατάλογο τῶν συγγραφέων τοῦ Μαλάλα, κατήρτισε, σύμφωνα μὲ τὶς βιβλιογραφικὲς παραπομπὲς τῶν Moravcsik, ὁ.π. 332, Colonna, ὁ.π. 76, στὰ τέλη 7ῆς τοῦ IΘ' αἰ. ὁ G. K o r t i n g, Scriptorum et Graecorum et Latinorum quos Johannes Malalas Chronographus Byzantinus laudavit Index, Progr. Münster 1879. Κατάλογος συγγραφέων περιλαμβάνεται καὶ στὴν ἐκδοσὴ τῆς Βόννης. Βλ. σσ. 776-777. Ἀπὸ τὸν κατάλογο αὐτὸ λείπουν οἱ: Κικέρων (219₁₈), Θουκυδίδης (169₁₀₋₁₁) καὶ Ἰπποκράτης (85₁₁).

9. Γιὰ τὴ Βίβλο θὰ γίνῃ λόγος πιὸ κάτω σὲ σχετικὴ παράγραφο.

10. Στοὺς συγγραφεῖς αὐτοὺς θὰ μπορούσαν νὰ προστεθοῦν καὶ ἄλλοι, ὅπως οἱ: Μανέθων, Ρηγίνος, Σησίχορος, Φλώρος κ.ἄ.

11. Κ ρ ο υ μ β ἄ χ ε ρ - Σ ω τ η ρ ι ἄ δ ο υ, ὁ.π., 1,662. Εἶναι γενικὰ πιστευτὸ σήμερα πὼς οἱ Βυζαντινοὶ χρονογράφοι γνῶριζαν τοὺς διάφορους συγγραφεῖς μέσῳ ἄλλων συγγραφέων καὶ ὄχι κατ' εὐθείαν.

12. H. B o u r i e r, Über die Quellen der ersten vierzehn Bücher des Johannes Malalas, I-II, Progr. Augsburg 1899-1900. Τὸ ἔργο αὐτὸ δὲν μπόρεσα νὰ τὸ δῶ. Βρῆκα ὅμως τὰ συμπεράσματά του σὲ μία βιβλιοκρισίᾳ, γραμμένη ἀπὸ τὸν A. V a s i l i e v, VV, 10(1903), 190-193. Εἶναι γραμμένη στὴ ρωσικὴ καὶ σημειώνει πὼς κατὰ τὸν συγγραφέα, οἱ πηγὲς τοῦ Μαλάλα ἦταν 3: Δομνίνος, Τιμόθεος καὶ Νεστοριανός. Ἡ προσπάθεια τοῦ Bourier θεωρήθηκε ἀπὸ τὸν H u n g e r, ὁ.π. 1,322, ἀποτυχημένη.

13. A. S c h e n k - G r a f v o n S t a u f f e n b e r g, Die römische Kaisergeschichte bei Malalas, griechischer Text der Bücher IX-XII und Untersuchungen, Stuttgart 1931. Γιὰ τὰ συμπεράσματά του βλ. H u n g e r, ὁ.π., 1,323.

Haupt¹⁴, H. Gelzer¹⁵, O. Rossbach¹⁶, E. Patzig¹⁷, S. Costanza¹⁸, W. Weber¹⁹. Στην παρούσα μελέτη εστιάζουμε το ενδιαφέρον μας αποκλειστικά και μόνον στους συγγραφείς που ο Μαλάλας ονομάζει «σοφούς» ή «σοφώτατους χρονογράφους».

Ένα σημείο που πρέπει να διευκρινισθεί εϋθύς εξ αρχής είναι ότι ο Μαλάλας άλλους συγγραφείς ονομάζει ποιητές, άλλους ιστορικούς ή ιστοριογράφους κι άλλους χρονογράφους. Έτσι ο Όμηρος π.χ. ή ο Εϋριπίδης αναφέρονται ως ποιητές²⁰, ο Λίβιος, ο Χάραξ και ο Απολλώνιος ονομάζονται ιστορικοί²¹, ο Ήρόδοτος και ο Πλίνιος ιστοριογράφοι²², χωρίς να λείπουν από το κείμενο και οι άπλες αναφορές συγγραφέων, που «συνεγράψαντο»²³, «ύπεμνημάτισαν»²⁴, «ἐξέθειντο»²⁵ ή «ιστόρησαν»²⁶ κάποιο γεγονός. Χαρακτηριστική ωστόσο και περίεργη είναι η περίπτωση δύο συγγραφέων που χαρακτηρίζονται από το Μαλάλα ως «ιστορικοί χρονογράφοι». Πρόκειται για το Δίδυμο²⁷ και το Βρούττιο²⁸. Η χρήση τῶν δύο ὄρων γιὰ ἓνα καὶ τὸ

14. H. Haupt, Dares, Malalas und Sisypchos, Philologus, 40(1881), 107-121.

15. H. Gelzer, Zu Africanus und Johannes Malalas, BZ, 3(1894), 394-395.

16. O. Rossbach, Servius bei Johannes Malalas, Berliner Philologische Wochenschrift, 37(1917), 30-32.

17. E. Patzig, Von Malalas zu Homer, BZ, 28(1928), 1-11.

18. S. Costanza, Sull' utilizzazione di alcune citazioni Teologiche nella Cronografia di Giovanni Malala e in due Testi agiografici, BZ, 52(1959), 247-252.

19. W. Weber, Studien zur Chronik des Malalas, Festgabe für A. Deissman, Tübingen 1927, 20-26.

20. 86₁₀₋₁₁: «περὶ δὲ τῆς Πασιφάης ἐξέθετο δρᾶμα ὁ Εϋριπίδης ὁ ποιητῆς» καὶ 132₂₀₋₂₁: «... ἦντινα συγγραφὴν εὐρηκῶς Ὅμηρος ὁ ποιητῆς τὴν Ἰλιάδα ἐξέθετο».

21. 215₁₉₋₂₀: «ἐν τοῖς αὐτοῖς οὖν χρόνοις Λίβιος ὁ σοφὸς Ρωμίων ὑπῆρχεν ιστορικός». 81₁₄: «ἄτινα συνεγράψατο Χάραξ ὁ ιστορικός». 79₁₆₋₁₇: «ἄτινα ὁ σοφώτατος Ἀπολλώνιος ὁ ιστορικός συνεγράψατο».

22. 157₁₈₋₁₉: «ταῦτα δὲ ἰστόρησαν οἱ σοφώτατοι Θάλης καὶ Κάστωρ καὶ Πολύβιος συγγραψάμενοι καὶ μετ' αὐτοὺς Ἡρόδοτος ὁ ιστοριογράφος». 178_{13,14}: «ὡσούτως δὲ καὶ Πλίνιος ὁ Ρωμίων ιστοριογράφος συνεγράψατο». Στην πρώτη παραπομπή είναι πολύ χαρακτηριστικός ὁ ἀναχρονισμὸς τοῦ Μαλάλα. Ὁ Ἡρόδοτος, πού ἔζησε περὶ τὸ 480-425 π.Χ., ἀναφέρεται μετὰ τὸν Πολύβιο, πού ἔζησε περὶ τὸ 210-125 π.Χ. ἢ καὶ τὸν Κάστρα, πού ἔζησε τὸν Α' π.Χ. αἰ.

23. 24₁₇₋₁₈: «Παλαίφατος ὁ σοφώτατος συνεγράψατο...». 31₆₋₇: «Εϋριπίδης ὁ σοφώτατος ποιητικῶς συνεγράψατο».

24. 88₁₆: «καθὼς ὁ σοφώτατος Δομνῖνος ὁ χρονογράφος ὑπεμνημάτισε».

25. 117₁: «ἄτινα ὁ σοφώτατος Σίσυφος ὁ Κῶος ἐξέθετο».

26. 157₁₈₋₁₉. Βλ. σημ. 22. Χαρακτηριστικὸ ὅτι καὶ ὁ Ὅμηρος στὸ χωρίο 24₁₄: «ἰστορεῖ ποιητικῶς».

27. 81₇₋₉: «ταῦτα δὲ συνεγράψατο ὁ σοφώτατος Δίδυμος ὁ ιστορικός χρονογράφος». Σὲ ἄλλα σημεία, ὅπως στὸ χωρίο 86₁₇, ὁ Δίδυμος ὀνομάζεται ἀπλᾶ «σοφώτατος».

28. 34₂₁: «ὁ δὲ σοφώτατος Β(ρ)ούττιος ἱστορικός χρονογράφος ἐξέθετο...».

αὐτὸ πρόσωπο, κάθε φορά, καθιστᾷ τὴ φράση τοῦ Μαλάλα ἀρκετὰ προβληματική καὶ γιὰ τὴν κατανόησή της εἶναι ἀπαραίτητο νὰ λησμονήσουμε τὴν ἐνωιολογικὴ φόρτιση τῶν ὄρων («ιστορικὸς» καὶ «χρονογράφος») στὸ χῶρο τῆς Βυζαντινῆς Ἱστοριογραφίας ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Krumbacher καὶ ἐξῆς.

Ἐνα δεῦτερο σημεῖο πού πρέπει ν' ἀναφερθεῖ εἶναι ἡ παντελής ἔλλειψη τίτλων τῶν ἔργων τῶν συγγραφέων, πού χαρακτηρίζονται ὡς «χρονογράφοι». Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν «Ἐκθεση» τοῦ Βρουνίχιου, τὴν ὁποία, ὅπως σημειώνει ὁ ἴδιος, βρῆκε στὴ Θεσσαλονίκη καὶ ἐδιάβασε²⁹, ὁ Μαλάλας δὲν ἀναφέρει κα' ἓνα ἄλλο τίτλο ἔργου τῶν «σοφῶν χρονογράφων» του. Νὰ ὑποθέσουμε ὅτι δὲν τοὺς γνῶριζε; ὅτι δὲν ἐγνώριζε κα' ἓνα; Θὰ ἤμαστε ὅπωςδῆποτε ἐκτὸς ἀληθείας. Ὁ ἴδιος ἐξ ἄλλου σημειώνει τίτλους ἔργων ἄλλων συγγραφέων³⁰. Ὡς πρὸς τοὺς «σοφοὺς χρονογράφους» του ὁμως δὲν παρέχει κανένα βοηθητικὸ στοιχεῖο, πράγμα πού δυσχραίνει τὴν ἔρευνα.

Ἐνα τρίτο στοιχεῖο, πού πρέπει ἐπίσης νὰ σημειωθεῖ, εἶναι ὅτι ὁ Μαλάλας δὲν καλεῖ κάποιον «σοφὸ» ἢ «σοφώτατο χρονογράφου» κάθε φορά πού παραπέμπει σ' αὐτόν. Ὁ Παλαίφατος λ.χ., πού ἀπαντᾷ στὸ κείμενο τῆς Χρονογραφίας ἑπτὰ φορές, τὴν πρώτη φορά χαρακτηρίζεται ὡς «σοφώτατος χρονογράφος», τὶς ὑπόλοιπες πέντε ἀπλῶς «σοφώτατος» καὶ τὴν τελευταία φορά σημειώνεται μόνο με τὸ ὄνομά του³¹.

Ἦστ' ῥα ἀπὸ τίς εἰσαγωγικὲς αὐτὲς παρατηρήσεις, ἐρχόμαστε στοὺς «σοφοὺς» ἢ «σοφώτατους» χρονογράφους τοῦ Μαλάλα. Ὁ κατάλογος πού ἀκολουθεῖ τοὺς παρουσιάζει με τὴ σειρά πού ἐμφανίζονται στὸ κείμενο τῆς Χρονογραφίας.

1. Παλαίφατος	9. Τιμόθεος
2. Β(ρ)ούτιος	10. Δίδυμος
3. Παισανίας	11. Δομνίνος
4. Ἀφρικανδὸς	12. Λικίνιος
5. Πορφύριος	13. Βρουνίχιος
6. Εὐσέβιος	14. Εἰρηναῖος
7. Θεόφιλος	15. Δόμνος
8. Μωϋσῆς	16. Κλήμης

29. 187₁₁₋₁₃: «ἦντινα ἔκθεσιν ἠῦρον ἐν Θεσσαλονίκη πόλει· καὶ ἀναγνοὺς ἠῦρον ἐπιγεγραμμένην τὴν βίβλον Ἐκθεσις Βρουνιχίου Ῥωμίου χρονογράφου».

30. Στὴ Χρονογραφία τοῦ Μαλάλα σημειώνονται τίτλοι ἔργων, ὅπως ἡ Ἀρχαιολογία τοῦ Ἰωσήπου (58₁₁), ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος τοῦ Θουκυδίδη (169₁₀₋₁₁), τὰ Ἐτήσια τοῦ Καλλιμάχου (175₁₋₂), ἡ «Κατελιναρία» ἔκθεση τοῦ Σαλλουστίου (209₂₋₃), ἡ ἱστορία τοῦ Αἰνεία καὶ τῆς Διδῶς (216₂₋₃), ἡ «Ὀδυσσέως πλάνη» (117₁₅₋₁₆) καὶ ἡ Ἰλιάδα 132₂₀₋₂₁).

31. 24₁₇₋₁₈: «τὸ δὲ ἀληθές, ὡς προέγραπται, Παλαίφατος ὁ σοφώτατος χρονογράφος συνεγράψατο». Βλ. καὶ 33₉, 41₁₈, 53₁₁, 63₂, 83₄, 209₇.

17. Τατιανός	21. Εύτυχιανός
18. Ἀρριανός	22. Εὐτρόπιος
19. Νεστοριανός	23. Εὐστάθιος
20. Μάγνος	

Ὁ κατάλογος αὐτός, πού καταρτίσθηκε ὕστερα ἀπὸ ἀποδελτίωση τοῦ κειμένου τῆς Χρονογραφίας, μοῦ φανέρωσε ὅτι οἱ «σοφοὶ χρονογράφοι» τοῦ Μαλάλα εἶναι πολὺ περισσότεροὶ ἀπὸ ὅσους νομίζαμε καὶ ὅτι ἡ ἔρευνα γιὰ τὸ βίο καὶ τὰ ἔργα τους ἔπρεπε νὰ ἐπεκταθεῖ πέρα ἀπὸ τὰ χρονικὰ ὄρια πού ἔθετε ὁ Hunger³². Ἡ συγκέντρωση τῶν βιογραφικῶν καὶ γραμματολογικῶν στοιχείων γιὰ τοὺς ἀνωτέρω («χρονογράφους») ὁδήγησε στὴν κατάταξή τους στὶς ἀκόλουθες ομάδες:

- Οἱ Βυζαντινοὶ «χρονογράφοι»
- Οἱ «χρονογράφοι» τῶν πρωτοχριστιανικῶν αἰώνων (Β'-Δ' αἰ.)
- Οἱ «χρονογράφοι» τῶν πρὸ Χριστοῦ χρόνων
- Ἡ «σοφωτάτη χρονογραφία» τοῦ Μωϋσέως
- Οἱ Λατίνοι «χρονογράφοι»
- Ἄγνωστοι «χρονογράφοι».

*

2. ΟΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΙ «ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΟΙ».

Στὴν ομάδα αὐτὴ κατατάσσουμε συγγραφεῖς, τὰ ὀνόματα τῶν ὁποίων μᾶς εἶναι γνωστὰ ἀπὸ τὴν Ἱστοριογραφία τῆς πρωτοβυζαντινῆς ἐποχῆς. Πρόκειται γιὰ τὸ Μάγνο ἐκ Καρρῶν, τὸν Εὐτυχιανὸ ἐκ Καππαδοκίας, τὸν Εὐστάθιο Ἐπιφανείας καὶ τὸν Νεστοριανό. Τὸ Μάγνο³³ χρησιμοποιεῖ ὁ Μαλάλας σὲ δύο σημεῖα τῆς Χρονογραφίας. Στὸ πρῶτο ἀναφέρεται ὁ πόλεμος τοῦ Ἰουλιανοῦ κατὰ τῶν Περσῶν: «καὶ πέμψας κατεσκεύασε πλοῖα ἐν Σαμοσάτοις, πόλει τῆς Εὐφρατησίης, τὰ μὲν διὰ ξύλων τὰ δὲ διὰ βυρσῶν, ὡς ὁ σοφώτατος Μάγνος ὁ χρονογράφος ὁ Καρηνός (sic), ὁ συνὼν αὐτῷ Ἰουλιανῷ βασιλεῖ, συνεργάσατο»³⁴. Τὸ δεύτερο σημεῖο ἀναφέρεται στὸ θάνατο τοῦ Ἰουλιανοῦ: «καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸν ἴδιον παπυλεῶνα διὰ νυκτὸς τελευτᾷ, ὡς ὁ προγεγραμμένος Μάγνος ἐξέθετο»³⁵.

32. Βλ. σημ. 2 τῆς παρούσης.

33. Καραγιαννοπούλου, Πηγαὶ τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας, Θεσσαλονίκη 1987, 93 (ἀρ. 12). Βλ. καὶ PLRE, 1, 534.

34. 328₂₁-329₁₋₄.

35. 332₇₋₉.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὼς ὁ «σοφώτατος χρονογράφος Μάγνος» εἶναι ὁ γνωστός Ἱστορικός τοῦ Δ' αἰ., ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ ὁποίου, ὅπως ξέρουμε, σώζονται μόνον ἀποσπάσματα³⁶.

Ὁ Εὐτυχιανὸς ἐκ Καππαδοκίας, πὺ ἀπαντᾶται καὶ αὐτὸς σὲ σχετικὸ μὲ τὸν Ἰουλιανὸ χωρίο τῆς Χρονογραφίας, εἶναι γνωστός Ἱστορικός τοῦ Δ' αἰ. καὶ ἀπὸ τὸ ἔργο του ἔχουν σωθεῖ, ὅπως καὶ ἀπὸ τοῦ Μάγνου, μόνον ἀποσπάσματα³⁷. Ὁ Μαλάλας σημειώνει: «Εὐτυχιανὸς δὲ ὁ χρονογράφος ὁ Καππάδοξ, στρατιώτης ὢν καὶ βικάριος τοῦ ἰδίου ἀριθμοῦ τῶν Πριμοαρμενικῶν, παρῶν καὶ αὐτὸς τῷ πολέμῳ, συνεγράψατο ὅτι κατελθὼν ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Ἰουλιανός...»³⁸.

Ὁ Εὐστάθιος Ἐπιφανείας (Δ-Ε' αἰ.) εἶναι ὁ συγγραφεὺς τοῦ γνωστοῦ Χρονικοῦ³⁹, τοῦ ὁποίου σώζονται ἀποσπάσματα. Ὁ Μαλάλας χρησιμοποιεῖ τὸν Εὐστάθιο μόνον σὲ ἓνα σημεῖο: «καὶ ἐπεστράτευσε κατὰ Περσῶν ὁ αὐτὸς Ἀναστάσιος βασιλεὺς... περὶ οὗ πολέμου Εὐστάθιος ὁ σοφώτατος χρονογράφος συνεγράψατο· ὅστις καὶ εὐθέως ἐτελεύτησε, μήτε εἰς τέλειον τὴν ἔκθεσιν αὐτοῦ συντάξας...»⁴⁰.

Ὁ Νεστοριανὸς χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τὸ Μαλάλα σὲ δύο σημεῖα. Τὸ πρῶτο ἀναφέρεται στὸ θάνατο τοῦ Κωνσταντίνου: «τελευτᾷ δὲ ὢν ἐνιαυτῶν ξ' καὶ μηνῶν γ', ὡς ταῦτα συνεγράψατο καὶ τοὺς χρόνους πάντας τῶν προγεγραμμένων βασιλέων ὁ σοφώτατος Νεστοριανὸς ὁ χρονογράφος».

36. FGH, IV (1928), 4-6.

37. Καραγιαννοπούλου, ὁ.π., 93-94 (ἀρ. 13). Βλ. καὶ PLRE, I, 319. Γιὰ τὰ ἀποσπάσματα βλ. FGH, IV, 6.

38. 332₉₋₁₂.

39. Suidae Lexicon, ed. Ada Adler, BSGRT, Lipsiae, II (1931), 473: «Εὐστάθιος, Ἐπιφνεύς. Χρονικὴν ἐπιτομὴν τῶν ἀπὸ Αἰνείου μέχρι Ἀναστασίου βασιλέως, ἐν τόμοις θ' καὶ ἄλλα τινὰ» Βλ. καὶ Καραγιαννοπούλου, ὁ.π., 143 (ἀρ. 89), καὶ PLRE, II, 435-436. Γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Εὐστάθιου γίνεται μνεῖα καὶ στὸν κατάλογο τῶν βιβλίων τῆς Μονῆς Ἴω. Θεολόγου τῆς νήσου Πάτμου, πὺ δημοσίευσε ὁ Ch. Diehl, Le trésor et la bibliothèque de Patmos au commencement du 13e siècle (D' après documents inédits), BZ, I (1892), 499, 520. Στὴ σ. 520 διαβάζουμε: «ἕτερον (=βιβλίον) Εὐσταθίου Ἱστορικὸν περὶ τῆς Ἰωσήπου Ἰουδαϊκῆς ἀρχαιολογίας, πλεῖον δὲ ἐστὶ τὸ βιβλίον χρονογράφος κἄν καὶ οὐ τέλειος». Βλ. καὶ Th. Mommsen, Zosimus, BZ, 12 (1903), 533. Βλ. ἐπίσης P. Mas, Eine Handschrift der Weltgeschichte des Eustathios von Epiphaneia, BZ, 38 (1938), 350. Γιὰ τὰ σωζόμενα ἀποσπάσματα τοῦ Εὐσταθίου βλ. FGH, IV, 138-142. Βλ. καὶ Pauline Allen, An Early Epitomator of Josephus: Eustathius of Epiphaneia, BZ, 81 (1988), 1-11, ὅπου δημοσιεύεται ἡ Ἐπιτομὴ τῆς Ἀρχαιολογίας τοῦ Ἰωσήπου ἀπὸ τὸν Εὐστάθιο Ἐπιφνεύς τῆς Συρίας.

40. 398₁₇₋₁₈, 399₃₋₅.

φορος»⁴¹. Το δεύτερο σημείο αναφέρεται στο θάνατο Λέοντος Β' του λεγομένου Μικροῦ: «καὶ τῷ ἐνδεκάτῳ μηνὶ τῆς αὐτοῦ ὑπατείας ἠρρώσθησε καὶ τελευτᾷ ὁ θειότατος Λέων ὁ μικρὸς μηνὶ νοεμβρίῳ ἰνδικτιῶνος ιγ', ἔτους χρηματίζοντος κατὰ Ἀντιόχειαν φκγ', ὧν ἐνιαυτῶν ζ', καθὼς συνεγράφατο Νεστοριανὸς ὁ σοφώτατος χρονογράφος ἕως Λέοντος τοῦ μικροῦ»⁴². Οἱ δύο αὐτὲς μεεῖς τοῦ Μαλάλα ἀποτελοῦν τὴ μοναδικὴ πηγὴ γνώσεών μας γιὰ τὸν Νεστοριανό⁴³. Τὰ μόνα δηλαδὴ στοιχεῖα ποὺ ἔχουμε γιὰ τὸ ἔργο του εἶναι ὅτι ἀσχολήθηκε μὲ τὸν Κωνσταντῖνο καὶ «πάντας τοὺς προγεγραμμένους βασιλεῖς», μέχρι καὶ Λέοντος τοῦ Μικροῦ, ἤτοι ἕως τὸ 474⁴⁴. Χρονολογικὰ δηλ. ὁ Νεστοριανὸς πρέπει νὰ τοποθετηθεῖ ὅπωςδῆποτε ἢ στὰ τέλη τοῦ Ε' αἰ. ἢ ἀργότερα.

Στὴν ομάδα αὐτὴ θὰ μπορούσαμε νὰ κατατάξουμε καὶ τὸν Παισαυνία. Ἀναφέρεται ἀπὸ τὸ Μαλάλα σὲ πέντε σημεῖα ἀπὸ τὸ Β' Λόγο ἕως καὶ τὸν Ι' (=Χρόνων βασιλείας Αὐγούστου καὶ ἐνανθρωπήσεως Θεοῦ)⁴⁵. Οἱ πρσισσότερες ἀπὸ τίς ἀναφορὲς τοῦ Μαλάλα στὸν Παισαυνία ἀφοροῦν τὴν Ἀντιόχεια⁴⁶. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ταυτίσθηκε⁴⁷ μὲ τὸν ὁμώνυμο συγγραφέα τοῦ ἔργου περὶ Ἀντιοχείας. Τοποθετεῖται στὸν Δ' μ.Χ. αἰ.⁴⁸, συσχετίζεται δὲ καὶ μὲ τὸν ἀναφερόμενο ἀπὸ τὸ Λιβάνιο στὸν Ἀντιοχικό του⁴⁹.

*

41. 324₁₀₋₁₃.

42. 376₁₆₋₂₀. Τὰ σημειούμενα χρόνια γιὰ τὸ Λέοντα τὸ Μικρὸ δὲν εἶναι βέβαια ζ' ἀλλὰ ιζ'.

43. Ὁ Νεστοριανὸς ἀναφέρεται καὶ σὲ μεταγενέστερα κείμενα, ὅπως εἶναι π.χ. τὸ Πασχάλιο Χρονικὸ. Γιὰ τίς ὁμοιότητες τῶν δύο κειμένων θὰ γίνεῖ λόγος πιὸ κάτω. Ὁ Καραγιαννῶπουλος δὲν ἀναφέρει καθόλου τὸ Νεστοριανό. Βλ. Καραγιαννῶπουλος, ὁ.π. Ὁ Hunger, ὅπως εἶδαμε, γράφει ὅτι πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ στὸν Ε' ἢ Στ' αἰ. Βλ. Hunger, 1, 250, 322.

44. Βλ. PLRE, II, 779.

45. 38₁₆₋₁₆, 197₁₆₋₁₇, 203₂₂₋₂₃, 204₈, 248₁₆₋₁₆.

46. «τοῦτο δὲ ἐποίησαν οἱ αὐτοὶ Ἀντιοχεῖς λυπηθέντες πρὸς τοὺς πολιτευομένους τῆς αὐτῆς πόλεως διὰ προσόδους τὰς προειρημένας, πικρὰ Σωσιβίου ἐχθείσας τῇ πόλει αὐτῶν» περὶ οὗ Σωσιβίου ὁ σοφὸς χρονογράφος Παισαυνίας ἐξέθετο ὅτι εἶλασε τελευτῶν κατὰ διαθήκας τῇ τῶν Ἀντιοχέων μεγάλῃ πόλει ...» 248₁₂₋₁₇. «ἤντινα πόλιν εἰς ὄνομα Ἀντιόχου τοῦ ἰδιοῦ αὐτοῦ υἱοῦ, ὡς προειρητὰ ἐκάλεσε. πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα ὁ αὐτὸς σοφώτατος Παισαυνίας ποιητικῶς συνεγράφατο» 204₆₋₈ κ.ά.

47. PLRE, 1, 685. Στὴ Σινδὰ ὅμως γίνεται λόγος γιὰ κάποιον Παισαυνίαν Λάκων: Ἱστορικὸ, ποὺ ἔγραψε: «Περὶ Ἑλλησπόντου, Λακωνικά, Χρονικά, Περὶ Ἀμφικτυόνων, Περὶ τῶν ἐν Λάκωσιν ἐορτῶν». Βλ. Suida, IV (1935), 70₂₆₋₂₇.

48. PLRE, 1, 685.

49. Γιὰ τὸ κείμενο τοῦ Ἀντιοχικοῦ βλ. Libanii, Opera, ed. R. Förster, BSGRT, vol. 1, fasc. 1, Lipsiae 1903, 469, 492, 503, 516.

3. ΟΙ «ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΟΙ» ΤΩΝ ΠΡΩΤΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ.

Ἡ ομάδα αὐτὴ εἶναι ἡ πολυπληθέστερη τῶν «σοφῶν χρονογράφων» τοῦ Μαλάλα. Ἐνα ἀπὸ τὰ μέλη τῆς ἐκπροσωπεῖ τῇ θύραθεν Γραμματεία, ἐνῶ τὰ ὑπόλοιπα ἀνήκουν στὸ χῶρο τῆς Ἐκκλησίας. Πρόκειται γιὰ τοὺς Ἀρριανό, Κλήμη, Θεόφιλο, Τατιανό, Ἀφρικανό, Εὐσέβιο, Εἰρηναῖο καὶ Πορφύριο. Ἀρχίζουμε μὲ τὸν Ἀρριανό. Ἀναφερόμενος ὁ Μαλάλας στοὺς πολέμους τοῦ Τραϊανοῦ (52-117 μ.Χ.) ἐναντίον τῶν Πάρθων, γράφει: «τὸν δὲ πόλεμον καὶ τὴν κατὰ Περσῶν νίκην τοῦ θειοτάτου Τραϊανοῦ ὁ σοφώτατος Ἀρειανὸς (sic) ὁ χρονογράφος ἐξέθετο, ἱστορήσας καὶ συγγραψάμενος πάντα ἀκριβῶς»⁵⁰. Τὸ γεγονός ἐστὶν ὁ γνωστός μας ἱστορικός Ἀρειανὸς ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρου Ἀνάβαση» ἔγραψε καὶ τὰ «Παρθικὰ» σὲ 17 βιβλία, στὰ ὁποῖα ἐξιστορεῖ κυρίως τοὺς ἐναντίον τῶν Περσῶν πολέμους τοῦ Τραϊανοῦ, δὲν ἀφήνει περιθώρια ἀμφιβολίας ὅτι ὁ «σοφώτατος χρονογράφος» τοῦ Μαλάλα Ἀρειανὸς εἶναι ὁ γνωστός μας ἱστορικός⁵¹.

Στὸ Ἰ Λόγο τῆς Χρονογραφίας κάνει λόγο ὁ Μαλάλας καὶ γιὰ τὴ σφαγὴ τῶν νηπίων, παραπέμποντας βέβαια στὴν Ἁγία Γραφή. Ἀμέσως μετὰ δίνει πληροφορίες γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Ἡρώδη καὶ τὸ γιὸ καὶ διάδοχό του Ἀρχέλαο, σημειώνοντας τὰ ἐξῆς: «καὶ ληφθεὶς εὐθέως ὁ Ἡρώδης πάθει ἀνιάτω σκωληκόβρωτος ἐγένετο καὶ ἀπέθανε, καὶ ἐγένετο βασιλεύς, ἤτοι τοπάρχης, τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἔθνους Ἀρχέλαος οὐίδης αὐτοῦ ἔτη θ', ἐν ὑπατεία Λαμῖα καὶ Σερελλιανοῦ, καθὼς ὁ σοφώτατος Κλήμης ὁ χρονογράφος ἐξέθετο»⁵².

Πιστεύουμε ὅτι ὁ «σοφὸς χρονογράφος» τοῦ Μαλάλα Κλήμης εἶναι ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ὁ μέγας θεολόγος (150-211/16 μ.Χ.). Εἶναι γνωστὸ ὅτι μεταξὺ ἄλλων ἔγραψε καὶ τοὺς «Στρωματεῖς»⁵³. Στὸ πρῶτο βιβλίό τους δίνει πληροφορίες γεγονότων Ἀργολικῶν, Ἀττικῶν, Ἀρκαδικῶν, Φθιω-

50. 274₁₆₋₁₉.51. Τὸ σχετικὸ χωρίο τοῦ Μαλάλα πρκαθῆται καὶ ὁ G. Wirth, *Flavii Arriani quae exstant omnia, II Scripta minora et Fragmenta*, BSGRT, Lipsiae 1968, 245-246. Πρόκειται γιὰ ἀπόσπασμα. Βλ. καὶ *Suida e*, I(1928), 350₄₋₁₂, ὅπου παρέχονται λίγα βιογραφικὰ χωρὶς ν' ἀναφέρονται συγγράμματα.52. 231₇₋₁₁. Στὴ Σύδα ἀναφέρεται ὁ Κλήμης ὡς ἱστορικός: «ἔγραψε Ρωμαίων βασιλεῖς καὶ αὐτοκράτορας καὶ Πρὸς Ἱερώνυμον περὶ τῶν Ἰσοκρατικῶν σχημάτων καὶ ἄλλα». Βλ. *Suida e*, III (1933), 132₂₈₋₂₉.53. Βλ. Στ. Παπαδοπούλου, *Πατρολογία, Α'*, Ἀθήνα 1982, 334-356.

τικῶν, Τρωϊκῶν, Ἑλληνικῶν, Ἑβραϊκῶν, Περσικῶν κλπ⁵⁴. Ὁ Μαλάλας παραπέμπει πολλές φορές στὸν Κλήμεντα⁵⁵.

Οἱ περισσότερες ὁμως παραπομπές δὲν ἐπαληθεύονται στὰ κείμενά του⁵⁶. Τὸ γεγονός αὐτὸ ἐνισχύει τὴν ἄποψη, ὅτι ὁ Μαλάλας δὲν εἶχε τὰ κείμενα τῶν συγγραφέων ἐμπρός του ὅταν ἔγραφε καὶ ὅτι τοὺς γνωρίζει μέσῳ τρίτων.

Ἀναφερόμενος ὁ Μαλάλας στὸ Ἰ' Λόγο (=Χρόνων βασιλείας Αὐγούστου καὶ ἐνανθρωπήσεως Θεοῦ), στὴ γέννηση τοῦ Ἰησοῦ σημειώνει: «ὡς δὴ λον εἶναι ὅτι οὕτω καὶ τῆ ἕκτη ἡμέρα τῆς χιλιάδος ἐπὶ τῆς γῆς ἐφάνη ὁ δεσπότης ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστός, καὶ ἔσωσε τὸν ἄνθρωπον διὰ τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς ἀναστάσεως· ἅτινα συνεγράψατο Κλήμης, Θεόφιλος καὶ Τιμόθεος, οἱ σοφώτατοι χρονογράφοι, ὁμοφωνήσαντες»⁵⁷. Σὲ ἄλλο σημεῖο γράφει: «...ὡς εἶναι τὰ πάντα ἔτη ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ ἕως τῆς αὐτῆς ἰνδικτιῶνος ἔτη ςυήζ', καθὼς εὔρον τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐνιαυτῶν ἐν τοῖς συγγράμμασι Κλήμεντος καὶ Θεοφίλου καὶ Τιμοθέου τῶν χρονογράφων ὁμοφωνήσαντων»⁵⁸. Ὁ Κλήμης ἀναφέρεται σὲ μετρήσεις χρόνων ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι διαφόρων αυτοκρατόρων Ρώμης⁵⁹. Ὁ Θεόφιλος, ποῦ ἀναφέρεται καὶ αὐτὸς συχνὰ ἀπὸ τὸ Μαλάλα⁶⁰ καὶ χαρακτηρίζεται σταθερὰ ὡς «χρονογράφος»⁶¹, εἶναι ὁ χριστιανὸς Ἀπολογητὴς τοῦ Β' μ.Χ. αἰ., ποῦ διετέλεσε ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας καὶ ἔδρασε μεταξὺ 169-188 μ.Χ.⁶². Ἐγράψε «Πρὸς Αὐτόλυκον» σὲ τρία βιβλία. Τὸ τρίτο εἶναι Ἱστορικὴ Χρονολογία ἀπὸ κτίσεως κόσμου⁶³. Ὁ Μαλάλας σημειώνει: «Ἐ-

54. Γιὰ τὸ κείμενο βλ. Κλήμεντος, Στρωματεῖς, GCS, II (1939)₂, 3-112, καὶ BEΠ, 7(1956) καὶ 8(1956), βλ. ἐπίσης καὶ στὴ σειρά Sources Chrétiennes, 30(1951), 38(1954), 278(1981), 279(1981).

55. 34₁₀, 228₁₈₋₂₁, 231₁₁, 240₂, 242₂₂, 280₂.

56. Στὴν ἔκδοση τῆς σειρᾶς GCS, III(1909), 229-230, καθὼς καὶ στὴν ἔκδοση τῆς BEΠ, 8(1956), 386-390 δημοσιεύονται ἀποσπάσματα τοῦ Κλήμεντος «ἀγνώστου προελεύσεως». Μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχουν καὶ ἀποσπάσματα τῆς Χρονογραφίης τοῦ Μαλάλα.

57. 228₁₆₋₁₉.

58. 428₁₂₋₁₄.

59. Κλήμεντος, Στρωματεῖς, Α', 21, GCS, II(1939)₂, 87-88, 89 καὶ BEΠ, 7(1956), 290_{43-291₁₋₆}, 292₅₋₆.

60. 29₄, 59₁₆₋₁₇, 85₉₋₁₀, 157₂₀₋₂₁, 195₂₀, 220₁₇, 428₁₃.

61. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πρώτη τῶν ἀνωτέρω παραπομπῶν, ποῦ ἀναφέρει τὸν Θεόφιλο ὡς «σοφώτατο», ὅλες οἱ ἄλλες τὸν καλοῦν σταθερὰ χρονογράφο.

62. Παπαδοπούλου, ὁ.π., Α', 280-284.

63. Γιὰ τὸ κείμενο τῆς πραγματείας «Πρὸς Αὐτόλυκον» βλ. BEΠ, 5(1955), 13-68. Γιὰ τὸ τρίτο βιβλίο: 51-68. Εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ Θεόφιλος εἶχε γράψει καὶ «Περὶ Ἱστοριῶν», καθαρῶς χρονογραφικὸ ἔργο, τὸ ἀρχαιότερο στὸ γῶρο τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Γραμματείας,

στιν οὖν ἀπὸ Ἀδάμ ἕως τῆς τελευτῆς Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνοσ ἔτη ,εφζγ', καθὼς συνεγράψατο Θεόφιλος ὁ χρονογράφος»⁶⁴. Ὁ Θεόφιλος στὸ Γ' βιβλίον τῆς μόλις ἀναφερθείσης πραγματείας του γράφει ὄντως περὶ τοῦ ἐν λόγῳ θέματος τὰ ἐξῆς: «Ὁμοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου συνάγονται τὰ πάντα ἔτη ,εχζε' καὶ οἱ ἐπιτρέχοντες μῆνες καὶ ἡμέραι»⁶⁵. Παρὰ τὴν ἀριθμητικὴν διαφορὰ τῶν ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἐτῶν τῶν δύο συγγραφέων δὲν ἔχουμε δικαίωμα ν' ἀμφιβάλλουμε ὅτι ὁ «σοφὸς χρονογράφος» τοῦ Μαλάλα Θεόφιλος εἶναι ὁ Ἀπολογητῆς τοῦ Β' μ.Χ. αἰ.

Ἐνας ἄλλος χρονογράφος τοῦ Μαλάλα, ποῦ ἀνήκει καὶ αὐτὸς στὸ Β' μ.Χ. αἰ. εἶναι ὁ Τατιανός. Ἀπαντᾶται στὸ κείμενον μίαν φορά: «ὁ δὲ ἄγιος Παῦλος μετὰ ταῦτα ἐλθὼν ἐν Ἀντιοχείᾳ τῇ μεγάλῃ, καὶ μαθὼν ταῦτα περὶ τοῦ ἀγίου Πέτρου, πανταχοῦ τὸ σκάνδαλον περιεῖλε καὶ πάντας ἴσως ἐδέξατο καὶ ἠγάπα, προτρεπόμενος ἅπαντας, καθὼς συνεγράψαντο ταῦτα οἱ σοφώτατοι Κλήμης καὶ Τατιανὸς οἱ χρονογράφοι»⁶⁶. Οἱ γνωστὲς σχέσεις μεταξὺ Κλήμης καὶ Τατιανοῦ τοῦ Ἀπολογητῆ ἀποδεικνύονται καὶ ἀπὸ τὶς παραπομπὲς τοῦ Κλήμης στὸν Τατιανόν⁶⁷, (μάλιστα μίαν φορά κατονομάζει καὶ τὸ ἔργο του «Πρὸς Ἑλληνας») ⁶⁸ καὶ μᾶς βεβαιώνουν ὅτι ὁ Τατιανὸς τοῦ Μαλάλα δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν γνωστὸ ἀπολογητῆ.

Στὴν ἴδια ομάδα χρονογράφων τοῦ Μαλάλα τῶν πρωτοχριστιανικῶν χρόνων ἀνήκει καὶ ὁ Ἀφρικανὸς (Γ' αἰ.). Ἀναφέρεται στὴ Χρονογραφία πολλὰς φορές, ἄλλοτε καλεῖται «σοφώτατος χρονογράφος»⁶⁹ κι ἄλλοτε ἀπλῶς «σοφώτατος»⁷⁰. Οἱ σχέσεις τοῦ Ἀφρικανοῦ μὲ τὴ Βυζαντινὴ Χρονογραφία ἔχουν ἀπασχολήσει τὴν ἔρευνα ἤδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Gelzer⁷¹. Τὸ περιώ-

ποῦ δὲν διεσώθη. Βλ. Παπαδόπουλου, ὁ.π., Α', 283. Νεότερη ἐκδοσὴ τῆς πραγματείας Πρὸς Αὐτόλυκον ἔγινε ἀπὸ τὸν R. Grant. Βλ. Theophilus of Antioch Ad Autolycum, Text and Translation, Oxford 1970 (Oxford Early Christian Texts).

64. 195₁₉₋₂₀.

65. Θεόφιλου, Πρὸς Αὐτόλυκον, Γ' 28, ΒΕΠ, 5(1955), 66₃₈₋₄₀; Grant, ὁ.π., 142-144.

66. 24₂₁₇₋₂₁.

67. ΒΕΠ, 7(1956), 276₂₄, 277₄, 8(1956), 39₁₉₋₂₀, 40₄, 44₄, 34₅₂₆, 390₁₀.

68. ΒΕΠ, 7(1956), 276₂₆. Γιὰ τὸ βίον καὶ τὰ ἔργα τοῦ Τατιανοῦ βλ. Παπαδόπουλου, ὁ.π., Α', 286-290. Γιὰ τὰ κείμενα βλ. ΒΕΠ, 4(1955), 242-267.

69. 53₁₄ καὶ 72₁₄.

70. 69₄, 90₁₇, 269₈₋₉ καὶ 158₁₄₋₁₅ ἀπλῶς «σοφός».

71. H. Gelzer, Sextus Julius Africanus und die byzantinische Chronographie, Leipzig I(1880), II(1885) Βλ. καὶ φωτ. ἀνατ., New York 1967. Γιὰ τὸ Μαλάλα βλ. I, 57-74 καὶ II, 129-138. Ἀργότερα ὁ Gelzer ἔγραψε εἰδικὸ ἄρθρον γιὰ τὶς σχέσεις τῶν δύο: H. Gelzer, Zu Africanus und Malalas, BZ, 3(1894), 394-395. Βλ. καὶ

νυμο «Πεντάβιβλον Χρονολογικόν»⁷², πού δὲν διεσώθη βέβαια, ἀρχίζε, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Φώτιος στὴ «Βιβλιοθήκη» του, ἀπὸ τῆ Μωσαϊκῆ κοσμογονία καὶ ἐφθανε ἕως τὸ 221 μ.Χ.⁷³. Ἐπειδὴ οἱ σχέσεις τοῦ Ἀφρικανοῦ μὲ τὴ Βυζαντινὴ Χρονογραφία εἶναι γνωστές, δὲν θὰ ἐπιμείνουμε περισσότερο στὸ ἔργο αὐτό, πού δίκαια ὀνομάσθηκε «πρῶτο χαρακτηριστικὸ δεῖγμα συγχρονιστικῆς Ἱστορίας»⁷⁴.

Στὴν ἴδια πάντα ὁμάδα χρονογράφων τοῦ Μαλάλα ἀνήκει καὶ ὁ Εὐσέβιος Παμφίλου. Εἶναι ἀπὸ τοὺς πιδ συχνὰ ἀναφερόμενους συγγραφεῖς (ἀναφέρεται σὲ 10 σημεῖα), χαρακτηριζόμενος 8 φορές «χρονογράφος»⁷⁵, ἐνῶ τὶς ὑπόλοιπες 2 ἀπλῶς «σοφός»⁷⁶. Ἀπὸ τὶς πολλὲς ἀναφορὲς τοῦ Μαλάλα στὸν Εὐσέβιο ξεχωρίζουμε μία: «ἐπὶ δὲ τῆς αὐτοῦ (=Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου) βασιλείας ἡ σύνοδος ἐγένετο τῶν τιῆ' ἐπισκόπων κατὰ Ἀρείου περὶ τῆς πίστεως τῶν χριστιανῶν. ἐν αὐτῇ δὲ τῇ συνόδῳ ὑπῆρχε καὶ ὁ ὀσιώτατος ἐπίσκοπος Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου ὁ χρονογράφος»⁷⁷. Εἶναι πασιφανές ὅτι πρόκειται γιὰ τὸ γνωστὸ ἐκκλησιαστικὸ ἱστορικὸ, τὸν πατέρα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, πού ἔλαβε ὄντως μέρος στὴν Α' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο⁷⁸. Τὰ πιδ γνωστά του ἔργα εἶναι βέβαια ἡ «Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία» σὲ 10 βιβλία καὶ τὰ ἀναφερόμενα στὸ βίο τοῦ Μ. Κωνσταντίνου: «Εἰς Κωνσταντῖνον τὸν βασιλέα Τριακονταετηρικὸς» καὶ «Εἰς τὸν βίον τοῦ μακαρίου βασιλέως Κωνσταντίνου»⁷⁹. Ὁ Εὐσέβιος ὅμως ἔγραψε καὶ τὸ ἔργο: «Χρονικοὶ κανόνες καὶ Ἐπιτομὴ παντοδατῆς Ἱστορίας Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων», ἀπὸ τὸ ὁποῖο μόνον ἀποσπάσματα διεσώ-

⁷² Ἱερ. Κοτσώνη, Ἰούλιος ὁ Ἀφρικανός, ὁ πρῶτος χριστιανὸς χρονογράφος, «Θεολογία», ΙΕ' (1937), 227-238.

⁷³ Παπαδοπούλου, ὁ.π., Α', 385-386. Ἀποσπάσματα τοῦ ἔργου στὴ ΒΕΠ, 17(1958), 173-184.

⁷⁴ Photius, Bibliothèque, éd. R. Henry, I, Paris 1959, 20-21 (ἀρ. 34).

⁷⁵ Π.Κ.Χρ(ήστου), Ἰούλιος Ἀφρικανός, ΘΗΕ, 6(1965), 958-959. Στὸ ἔργο αὐτὸ σημειώνεται ὅτι, τὴν ἀνάγκη τῆς συγχρονιστικῆς Ἱστορίας αἰσθάνθησαν πρῶτοι οἱ Ἀπολογητὲς Τατιανὸς καὶ Θεόφιλος καὶ ὅτι ἔκαμαν περιορισμένες προσπάθειες.

⁷⁶ 57, 150¹¹⁻¹², 190¹⁷⁻¹⁹, 197¹⁶⁻¹⁷, 207¹⁵⁻¹⁶, 228¹⁸⁻²¹, 256¹⁰⁻¹¹, 323¹²⁻¹³.

⁷⁷ 70, καὶ 260¹⁹⁻²⁰. Στὸ εὐρετήριο τῆς ἐκδόσεως τῆς Βόννης ὑπάρχουν ἀρκετὰ σφάλματα (π.χ. στὴ σ. 429¹⁴ δὲν ὑπάρχει μνεῖα) καὶ πικραλείψεις (ὅπως ἡ ἀναφορὰ τῆς 323¹²⁻¹³).

⁷⁸ 323¹⁰⁻¹³.

⁷⁹ Bert. Altaner - Alf. Stuibler, Patrologie, Leben, Schriften und Lehre der Kirchenväter, Freiburg 1978^s, 217.

⁸⁰ Καραγιαννοπούλου, ὁ.π., 89-90 (ἀρ. 7). Γιὰ περισσότερα ἔργα τοῦ Εὐσέβιου βλ. Suidae, II, 472²⁰⁻³⁵.

θησαν⁸⁰. Περιεῖχε τὴν ἱστορία τῶν ἀρχαίων λαῶν ἐν συνόψει καὶ στὴ συνέχεια χρονολογικοὺς πίνακες ἀπὸ τῆ Γέννηση τοῦ Ἀβραάμ (2016/15). Ὁ Μαλάλας παραπέμπει στὸν Εὐσεβίου ἀπὸ τὸ Β' (= Χρόνων Θεογενωσίας Ἀβραάμ) ἕως καὶ τὸν Π' Λόγο τῆς Χρονογραφίας, δηλ. μέχρι καὶ Κωνσταντίου (324-337 μ.Χ.).

Ἐνδιαφέροντα ὡς πρὸς τὸ θέμα μας εἶναι καὶ τὰ συμπεράσματα τοῦ Α.Α. Mosshammer σχετικά μὲ τὸ Χρονικὸ τοῦ Εὐσεβίου καὶ τὴν Ἑλληνικὴ Χρονογραφικὴ παράδοση. Ἀναφερόμενος ὁ συγγραφέας στὸ θέμα τῶν πηγῶν τοῦ Εὐσεβίου ἀπαριθμεῖ καὶ τοὺς Κλήμηντα, Τατιανό, Ἀφρικανό, Πορφύριο (γιὰ τὸν ὁποῖο θὰ γίνεαι λόγος πιὸ κάτω), κ.ἄ.⁸¹

Στὴν ομάδα τῶν «σοφῶν χρονογράφων» τοῦ Μαλάλα τῶν πρωτοχριστιανικῶν αἰῶνων ἀνήκει, ἕπως σημειώθηκε πιὸ πάνω, καὶ ὁ Εἰρηναῖος. Στὸ κείμενο τῆς Χρονογραφίας τὸ ὄνομά του συναντᾶται τρεῖς φορές,⁸² μία φορὰ μάλιστα χαρακτηρίζεται «σοφὸς χρονογράφος»⁸³. Ἀναφέρεται στοὺς Στ' (=Περὶ χρόνων βασιλείας Ἀσσυρίων καὶ Αἰνείου Ἀσκανίου), Ζ' (=Περὶ κτίσεως Ρώμης) καὶ ΙΑ' (=Χρόνων Τραϊανοῦ βασιλείως καὶ πάθους Ἀντιοχείας τρίτου) Λόγους τῆς Χρονογραφίας. Πρόκειται γιὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸ συγγραφέα τοῦ Β' αἰ. μ.Χ.⁸⁴ Ἀπὸ τὰ ἔργα του καὶ μάλιστα ἀπὸ τὰ ἀπολεσθέντα τὸ «Πρὸς Ἑλληνας περὶ Ἐπιστήμης»⁸⁵, σύμφωνα μὲ ὅσα παραδίδει καὶ ὁ Εὐσεβίος Καισαρείας⁸⁶, φαίνεται ὅτι ἔχει ἀρκετὴ σχέση μὲ τὰ θέματα, στὰ ὁποῖα ὁ Μαλάλας παραπέμπει στὰ ἔργα του: «Κ α τ έ σ χ ε ο ὗ ν ἡ β α σ ι λ ε ῖ α τ ῶ ν Α ἰ γ υ π τ ῖ ω ν κα ἰ Θ η β α ἰ ῶ ν ἡ π ρ ῶ τ η ἔ τ η , α υ χ γ' τ α ὕ τ α δ ἔ ἰ ρ η ν α ἰ ὄ σ ο σ ο φ ὸ ς χ ρ ο ν ο γ ρ ᾶ φ ο ς ἔ ξ ἔ θ ε τ ο υ»⁸⁷. Οἱ σχέσεις τοῦ Μαλάλα μὲ τὸν Εἰρηναῖο γίνονται πολὺ φανερές, ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψη μας —ἀπὸ τὴν περὶ «Ἀνακεφαλαιώσεως» διδασκαλία τοῦ Εἰρηναίου— «τὴν πλήρη θεώρηση τῆς Ἱστορίας καὶ τῆς θείας οἰκονομίας», θεολογία πού

80. Τὰ ἐλληνιστὶ διασωθέντα ἀποσπάσματα τῶν Χρονικῶν Κωνδῶν, ΒΕΠ, 20 (1959), 106-312. Ἡ ἔκδοσις τῆς ΒΕΠ ἀκολουθεῖ τὸν Migne.

81. A. Mosshammer, The chronicle of Eusebius and Greek Chronographic Tradition, Lewisburg - London 1979, 166-168. Γιὰ τὸ ἴδιο θέμα ἔγραψε καὶ ὁ B. Croke, The origins of the Christian world chronicle, στὸ: History and Historians in Late Antiquity, edd. B. Croke and A. M. Emmett, Sydney 1983, 116-131.

82. 160₈, 190₁₋₂ καὶ 269₈.

83. 160₉.

84. Παπαδόπουλου, ὁ.π., Α', 294-309.

85. Αὐτ., 306.

86. Εὐσεβίου, Ἑκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Δ' 16, Στ' 13, GCS, II₁(1903) 11₂(1908), καὶ ΒΕΠ, 19(1959), 300₂ καὶ 359₁₅.

87. 189₂₀-190₂.

έντυπωσίασε και έμεινε ζωντανή στη μνήμη τῆς 'Εκκλησίας, πού έγινε «ζωή, φρόνημα και Παράδοσή της»⁸⁸.

Στήν κατηγορία αὐτή τῶν «χρονογράφων» τῶν πρωτοχριστιανικῶν χρόνων μπορούμε νά κατατάξουμε και τόν Πορφύριο. Ἀναφέρεται ἀπό τὸ Μαλάλα σέ σημεῖο τῆς Χρονογραφίας σχετικὸ μὲ τὸν Πλούταρχο: «τὸν δὲ Πλούταρχον τὸν Χερρονήσιον Πορφύριος ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ αὐτοῦ χρονογραφία ἐδόξασει»⁸⁹. Σύμφωνα μὲ τὰ στοιχεῖα πού δίδονται στήν Προσωπογραφία τῶν τελευταίων ἐτῶν τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, μπορούμε νά ὑποθέσουμε ὅτι ὁ φιλόσοφος, πού ἔζησε μεταξὺ 233-κα 302μ.Χ. και ἔγραψε 80 ἔργα ποικίλου περιεχομένου (Φιλοσοφίας, Ρητορικῆς, Γραμματικῆς, Βιογραφίας και διαφόρων ἐπιστημονικῶν θεμάτων)⁹⁰ εἶναι ὁ ἀναφερόμενος ἀπὸ τὸ Μαλάλα ὡς «σοφὸς χρονογράφος». Τὸ γεγονός ὅτι τὸν Πορφύριο γνωρίζει και ὁ Εὐσέβιος, ἔρχεται νὲ ἐπιβεβαιώσει τὴν ἀνωτέρω ταύτιση, εἰδικότερα λόγω ὁμοιότητος περιεχομένου. Ὁ Εὐσέβιος γράφει: «τὰ δὲ ἀπὸ Ἰλίου ἀλώσεως μέχρι τῆς πρώτης Ὀλυμπιάδος οὐδ' αὐτὰ μὲν ἠξιώθη μνήμης ἐντελοῦς· ὅμως δ' ὁ Πορφύριος ἐν τῷ πρώτῳ τῆς φιλοσόφου ἱστορίας ὧδέ πως ἐπιτέμνεται πρὸς λέξιν»⁹¹. Στούς Χρονικοὺς Κανόνες τοῦ Εὐσεβίου περιλαμβάνονται και μεγάλα ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Πορφύριου⁹².

*

4. ΟΙ «ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΟΙ» ΤΩΝ ΠΡΟ ΧΡΙΣΤΟΥ ΧΡΟΝΩΝ.

Στὴν ομάδα αὐτὴ ἀνήκουν ὁ Δίδυμος και ὁ Παλαίφατος. Ὁ Μαλάλας ἀναφέρει τὸ Δίδυμο στὸν Δ' Λόγο τῆς Χρονογραφίας (=Χρόνων βασιλείας Ἀργείων χώρας), στὰ σημεῖα πού γίνεται λόγος γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Γανυμήδη και τοῦ Ἡρακλῆ: «τοῦτο δὲ ἐποίησεν ὁ Τάνταλος πρὸς θεραπείαν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ· οὐκ ἦν γὰρ ἔθος Ἑλλησι θάπτειν ἐνδον ἱεροῦ οἴκου λείψανον θνητοῦ ἀνθρώπου διὰ τὸ μὴ κοινοῦσθαι τὰ θεῖα. ταῦτα δὲ συνεγράψατο ὁ σοφώτατος Δίδυμος ὁ ἱστορικὸς χρονογράφος»⁹³. «Ἡρακλῆς, μετὰ τὴν νίκην, νό-

88. Παπαδοπούλου, ὁ.π., Α', 297 και 303-304.

89. 56₁₀₋₁₁.

90. PLRE, 1, 716-717. Βλ. και Suidae, IV, 178₁₄₋₃₂, ὅπου κατάλογος τῶν ἔργων του.

91. Εὐσεβίου, Τὰ ἑλληνιστὶ διασωθέντα ἀποσπάσματα τῶν Χρονικῶν Κανόνων, BEI, 20 (1959), 150₃₆₋₃₉.

92. Αὐτ., 151 και ἐξῆς.

93. 81₄₋₉.

σφ βληθεῖς, ἑαυτὸν εἰς πῦρ ἔβαλε καὶ ἔτελεύτα· περὶ οὗ Δίδυμος ὁ σοφώτατος συνεγράψατο»⁹⁴. Σὲ μιὰ τρίτη περίπτωση ὁ Μαλάλας ἀναφέρεται καὶ πάλι στὸν Δίδυμο, κάνοντας λόγο γιὰ τὸ Διομήδη, βασιλιά τῶν Ἀργείων⁹⁵. Ὁ Δίδυμος εἶναι πολυγραφότατος συγγραφέας, ἀνήκει στὸν Α' π.Χ. αἰ. καὶ τὸ ἔργο του «Ἐνὴν Ἱστορία» ἦταν γνωστὸ καὶ χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τὸν Εὐσέβιο Καισαρείας ὀνομαστί⁹⁶. Διαπραγματεύεται θέματα μυθολογικά.

Ὁ δεῦτερος (χρονογράφος) τῆς ομάδας αὐτῆς, ὁ Παλαίφατος, ἀπαντᾶται, ὅπως σημειώθηκε καὶ πῦρ πάνω, ἑπτὰ φορές στὸ κείμενο τῆς Χρονογραφίας⁹⁷, ἀπὸ τὸ Β' Λόγο ἕως καὶ τὸν Η' (=Χρόνων Μακεδόνων). "Ἐτσι στὸν Δ' Λόγο διαβάζουμε: «ἦτις Ἐλένη εἶχε φοβερὸν κάλλος, ἦν ἐξέδωκε μετὰ ταῦτα ὁ αὐτὸς Τυνδάριος (sic) εἰς γάμον Μενελάω, τῷ βασιλεῖ τῶν Ἀργείων, συντροφῶ τοῦ Ἀγαμέμνονος, καθὼς Παλαίφατος ὁ σοφώτατος συνεγράψατο»⁹⁸. Ὁ Παλαίφατος εἶναι γνωστὸ ὅτι ἔζησε τὸν Δ' π.Χ. αἰ. καὶ ὅτι ἔγραψε «Περὶ ἀπίστων», ὅπου πραγματεύεται ἑλληνικοὺς μύθους, τῶν ὁποίων ζητᾶ τὴ φυσικὴ ἐρμηνεία, ἔργο τὸ ὁποῖο ἦταν ἐπίσης γνωστὸ στὸν Εὐσέβιο⁹⁹.

*

5. Η «ΣΟΦΩΤΑΤΗ ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΑ» ΤΟΥ ΜΩ·Υ·ΣΕΩΣ.

Ἡ Βίβλος ἀπαντᾶται, ὅπως εἶναι φυσικό, πολλές φορές στὸ ἔργο τοῦ Μαλάλα. Οἱ ὄροι «Ἐβραϊκὲς Γραφές», «Ἐβραϊκὰ συγγράμματα», «Ἐβραϊκὴ συγγραφή», ἢ ἀπλῶς «Γραφή» ἐναλλάσσονται γιὰ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη¹⁰⁰, ἐνῶ γιὰ τὴν Καινὴ χρησιμοποιοῦνται οἱ ὄροι «θεία Γραφή» καὶ «θεῖες Γραφές»¹⁰¹. Ἀναφέρονται ἐπίσης πέντε ὀνόματα συγγραφέων τῆς Παλαιᾶς¹⁰²,

94. 86₁₅₋₁₇.

95. 166₂₂.

96. ΒΕΠ, 20(1959), 227: «Δίδυμός φησι ἐν Ἱστορίᾳ ξένη...». Γιὰ τὸ Δίδυμο βλ. καὶ S u i d a e, II, 81₁₋₄.

97. 24₁₇₋₁₈, 33₉₋₁₀, 41₁₈₋₁₀, 53₁₀₋₁₁, 63₂₋₃, 83₄, 209₇.

98. 83₁₋₄.

99. ΒΕΠ, 20(1959), 230₃₅: «ὡς φησι Παλαίφατος ἐν πρώτῃ α' Ἀπίστων...». Ὁ Εὐσέβιος παραπέμπει στὸν Παλαίφατο καὶ σὲ ἄλλα σημεία. Βλ. αὐτόθι, 226₃₂, 228₁₈ καὶ 229₁₆₋₁₇. Βλ. καὶ S u i d a e, IV, 8₂₇₋₃₀.

100. 9₁, 61₂, 65₁₀, 81₁₇, 160₈₋₉, 228₁₃₋₁₄.

101. 228₆, 231₇, 236₁₈, 241₅.

102. 1) Μωϋσῆς (=7₁, 17₁₁, 34₁₂, 67₆₋₇, 75₃, 228₉₋₁₁), 2) Ἡσαίας (=156₁₅), 3) Δανιὴλ (=19₆), 4) Ἀμώς (=10₄) καὶ 5) Δαβὶδ (=357₂₂). Ἀπὸ τὴν Καινὴ Διαθήκη μόνον ὁ Λουκᾶς (=9₁₄).

μία φορά δὲ βιβλίον τῆς Καινῆς ὀνομασίῃ (=οἱ Πράξεις Ἀποστόλων)¹⁰³. Στὸν Γ' Λόγον τῆς Χρονογραφίας ὁ Μαλάλας, ἀναφερόμενος στὴ θαυματουργικὴ διάβαση τῆς Ἐρυθρᾶς, γράφει: «τὸν δὲ λαὸν τῶν Ἰουδαίων μετὰ Μωσέως καὶ Ἀαρῶν διέσωσεν ὁ Κύριος βαδίζοντας ἐν θαλασσίοις κύμασιν ὡς ἐν ξηρᾷ γῆ, ἐξ Αἰγύπτου φεύγοντα μετὰ χιλιάδων χλ', καθὼς καὶ αὐτὸς Μωσῆς συνεγράψατο ἐν τῇ σοφωτάτῃ αὐτοῦ χρονογραφίᾳ»¹⁰⁴. Εἶναι προφανὲς ὅτι ὁ Μαλάλας συνδυάζει δύο χωρία τῆς Ἐξόδου. Στὸ ἓνα ἀπὸ αὐτὰ οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ σημειώνονται «εἰς ἑξακοσίας χιλιάδας πεζῶν, οἱ ἄνδρες πλὴν τῆς ἀποσκευῆς»¹⁰⁵. Εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρον ὡστόσο τὸ γεγονός ὅτι ὁ Μαλάλας ὀνομάζει «χρονογραφία» καὶ τὴν Ἐξοδο, ἢ τὴν Πεντάτευχο γενικότερα.

*

6. ΟΙ ΛΑΤΙΝΟΙ ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΟΙ ΤΟΥ ΜΑΛΑΛΑ.

Στὴν ὁμάδα αὐτὴ ἀνήκουν οἱ συγγραφεῖς: Λικίννιος (sic), Βρουνίχιος καὶ Εὐτρόπιος. Τοὺς δύο πρώτους χρησιμοποιοῦ ὁ Μαλάλας στὸν Ζ' (=Περὶ κτίσεως Ρώμης) Λόγον, ἀναφέροντας τὰ ἑξῆς: «τοῦτου χάριν ἐπενόησε τοῦτο ὁ αὐτὸς Ρῶμος, πρὸς τὸ ἐξιλεώσασθαι τὴν ὕβριν ἑαυτοῦ, καλέσας καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἀρίστου ρωμαῖστὶ βρουμάλιουμ, καθὼς ὁ σοφώτατος Λικίννιος ὁ Ρωμαίων χρονογράφος ἐξέθετο»¹⁰⁶. Καὶ πῶς κάτω: «... τὴν κατὰ τοῦ Βρήνου καὶ τῶν Γάλλων σημαίνων νίκη καὶ τὴν τοῦ ἐχθροῦ τοῦ Μαλλίωνος ἐκδίκησιν, ὅπερ γίνεται ἕως τῆς νῦν εἰς ἐκάστην πόλιν Ρωμαίων. ἦντινα ἐκθεσιν ἠῦρον ἐν Θεσσαλονίκη πόλει καὶ ἀναγνοὺς ἠῦρον ἐπιγεγραμμένην τὴν βίβλον Ἐκθεσις Βρουνιχίου Ρωμαίου χρονογράφου»¹⁰⁷. Καὶ οἱ δύο αὐτοὶ «χρονογράφοι» εἶναι ἄπαξ ἀναφερόμενοι στὸ ἔργο τοῦ Μαλάλα καὶ μοῦ εἶναι ὄντως ἄγνωστοι συγγραφεῖς. Ὁ τρίτος ὅμως εἶναι γνωστός. Πρόκειται γὰρ τὸν Εὐτρόπιον τοῦ Δ' μ.Χ. αἰ., πού ἔγραψε τὸ Breviarium ab urbe condita, ἐπιτομὴ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἱστορίας ἀπὸ τοῦ Ρωμύλου ἕως καὶ τὸ θάνατον τοῦ Ἰοβιανοῦ (364 μ.Χ.)

103. 255₁₀₋₁₁.

104. 67₃₋₇.

105. Ἐξόδου IB' 37 καὶ ID' 29.

106. 180₁₀₋₁₃.

107. 187₉₋₁₃.

σὲ 10 βιβλία¹⁰⁸. Ὁ Μαλάλας χρησιμοποιεῖ τὸ ὄνομά του ἀναφερόμενος στὸ θάνατο τοῦ Ἰουλιανοῦ (363) καὶ τὸ σχετικὸ δῶραμα τοῦ ἐπισκόπου Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας Βασιλείου καὶ καταλήγει: «ὁ δὲ σοφώτατος Εὐτρόπιος ὁ χρονογράφος ἐν τισὶ τούτων οὐχ ὡμοφώνησεν ἐν τῇ αὐτοῦ συγγραφῇ»¹⁰⁹. Ὁ Μαλάλας γνωρίζει καὶ τὴ μετάφραση τοῦ ἔργου τοῦ Εὐτρόπιου¹¹⁰, ἣ γνωρίζει μόνον τὴ μετάφραση, πὺ ὅπως εἶναι γνωστὸ¹¹¹, ἔγινε ἀπὸ τὸν Παιάνιο τὸν ἴδιο αἰῶνα (Δ' μ.Χ.). Ἡ γνώση αὐτὴ θεωρεῖται πολὺ φυσικὴ γιὰ τὸ Μαλάλα, γιατί ὁ Παιάνιος ἦταν Σύρος τὴν καταγωγῇ.

*

7. ΑΓΝΩΣΤΟΙ «ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΟΙ» ΤΟΥ ΜΑΛΑΛΑ.

Στὴν τελευταία ομάδα τῶν σοφῶν χρονογράφων τοῦ Μαλάλα κατατάσσουμε ὀρισμένους συγγραφεῖς, γιὰ τοὺς ὁποίους δὲν ἔχουμε θετικὲς πληροφορίες. Πρόκειται γιὰ τοὺς Δομνίνο, Β(ρ)ούττιο ἢ Βώττιο, Δόμνο καὶ Τιμόθεο.

Ὁ Δομνίνος συνατᾶται σὲ 7 σημεῖα τῆς Χρονογραφίας, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τὸν Δ' Λόγο (=Χρόνων βασιλείας Ἀργείων χώρας) ἕως καὶ τὸν ΙΒ' Λόγο (=Χρόνων Κομμόδου βασιλείας καὶ παροχῆς Ὀλυμπίων)¹¹², δηλ. ἕως τὰ μέσα τοῦ Γ' μ.Χ. αἰ., ἀν λάβουμε ὑπ' ὄψη μας τὴν τελευταία παραπομπή. Ἡ Προσωπογραφία τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας μᾶς δίνει πολλὰ πρόσωπα μὲ τὸ ὄνομα αὐτό¹¹³. Κανένα ὅμως δὲ φαίνεται νὰ εἶναι «ὁ σοφὸς χρονογράφος» τοῦ Μαλάλα. Ὁ Εὐσέβιος ἐπίσης ἀναφέρει στοὺς Χρονικοὺς Κανόνες κάποιον Δομνίνο, ἐπίσκοπο Ἀντιοχείας¹¹⁴, δὲν εἶναι γνωστὸ ὅμως

108. Τῆς πρῶτης πληροφορίας γιὰ τὸν Εὐτρόπιο δίνει ἡ Σούδα: «Εὐτρόπιος, Ἰταλὸς σοφιστής, τὴν Ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν ἐπιτομικῶς τῇ Ἰταλῶν φωνῇ ἔγραψε καὶ ἄλλα». Βλ. Suidae, II, 475. Βλ. ἐπίσης Καραγιαννοπούλου, ὁ.π., 95 (ἀρ. 15) καὶ PLRE 1, 317. Γιὰ τὸ λατινικὸ κείμενο βλ. Eutropii, Breviarium ab urbe condita recognovit Carolus Santini, BSGRT, 1979.

109. 334¹¹⁻¹².

110. 209⁴⁻⁷: «καὶ μετὰ ταῦτα βασιλεύει τῆς ἰδίας χώρας Περσεὺς ὁ Ἠπειρώτης, ὁ νεομᾶχος καὶ τοπάρχης Θεσσαλίας, ὅστις Περσέα ὀνόμασε τῇ ἰδίᾳ ἐκθέσει Εὐτρόπιος ὁ συγγραφεὺς Ῥωμαίων ἐν τῇ μεταφράσει αὐτοῦ». Γιὰ τὸ Ἑλληνικὸ κείμενο βλ. Σπ. Λάμπρου, Παιανίου Μετάφρασις εἰς τὴν Εὐτρόπιου Ῥωμαϊκὴν Ἱστορίαν, Νέος Ἑλληνομνήμων, 9 (1912), 1-115. Εἰδικὰ γιὰ τὸν Περσέα βλ. 45-47.

111. Καραγιαννοπούλου, ὁ.π., 95 (ἀρ. 15), 96 (ἀρ. 16). Βλ. καὶ PLRE, 1, 657.

112. 88¹⁵⁻¹⁶, 142²⁰, 235⁷⁻⁸, 266¹⁰⁻¹¹, 273²⁻⁴, 287¹⁷⁻¹⁸, 297⁰⁻¹¹.

113. PLRE, II, 372-374. Βλ. καὶ Suidae, II, 127-128.

114. BEP, 20 (1959), 308²⁰. Καὶ τὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Σύγμελλου, (Βόννης), 381 A B.

στὸν Εὐσέβιο ἂν ὑπῆρξε συγγραφέας: Ἡ μαρτυρία τοῦ Εὐσεβίου: ἀνδραμυρίαῖς ἄλλαις ὁμολογίαις διάπρέσαντα... διὰ περιττὴν ἐλευθερίαν τοῖς κατὰ Παλαιστίνην ἄπασι γνωριμότητος...»¹¹⁵; θὰ μπορούσαμε νὰ ὑποθέσουμε ὅτι σὲ κάτι μᾶς φωτίζει;

Στὸ κείμενο τῆς Χρονογραφίας ἀπαντᾷ, ὅπως προελέχθη, καὶ ὁ Β(ρ)ούττιος¹¹⁶, ἐνῶ σὲ ἄλλα σημεῖα ἀναφέρεται ὁ Βόττιος ἢ καὶ Βώττιος¹¹⁷. Ὁ Βώττιος ἔγραψε κατὰ τὸ Μαλάλα γιὰ τοὺς διωγμοὺς τῶν χριστιανῶν ἐπὶ Δομετιανοῦ: «Μετὰ δὲ τὴν βασιλείαν Τίτου ἐβασίλευσεν ὁ θειότατος Δομετιανός... ὅστις καὶ τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Θεολόγον ἀνήνεγκεν ἐν τῇ Ῥώμῃ... πολλοὺς δὲ ἄλλους χριστιανοὺς ἐτιμωρήσατο, ὥστε φυγεῖν ἐξ αὐτῶν πλῆθος ἐπὶ τὸν Πόντον, καθὼς Βώττιος ὁ σοφὸς χρονογράφος συνεγράψατο κατ' αὐτῶν»¹¹⁸. Σὲ ἀπόσπασμά τῶν Χρονικῶν Κανόνων τοῦ Εὐσεβίου, γίνεται λόγος γιὰ τὸν ἱστορικὸ Βρέττιο: «Δομετιανὸς τοὺς ἀπὸ γένους Δαβιδ ἀναρεῖσθαι προσέταξεν, ἵνα μὴ τις Ἰουδαίων βασιλικῷ γένους ἀπολειφθῆ. Πολλοὶ δὲ χριστιανοὶ ἐμαρτύρησαν κατὰ Δομετιανόν, ὡς Βρέττιος ἱστορεῖ»¹¹⁹. Ὁ Βώττιος τοῦ Μαλάλα καὶ ὁ Βρέττιος τοῦ Πασχαλίου Χρονικοῦ εἶναι τὸ ἴδιο, ὅπως φαίνεται, πρόσωπο καὶ ἡ πληροφωρία θὰ ἔχει κοινὴ πηγή καὶ στίς δύο Χρονογραφίαις τὸν Εὐσέβιο. Γιὰ τὴν ταύτιση ὁμοῦ τοῦ Β(ρ)ούττιου μὲ τὸν Βώττιο ὁ Stein ἀμφιβάλλει¹²⁰.

Ὁ Δόμνος ἀναφέρεται ἀπὸ τὸ Μαλάλα ἄπαξ στὸν Η' (=Χρόνων Μακεδόνων) Λόγο καὶ εἰδικότερα σὲ σημεῖο ποὺ γίνεται λόγος γιὰ τὴν καταστροφή τῆς Ἀντιοχείας ἐπὶ Ἀντιόχου: «καὶ ἔπαθε τότε ὑπὸ θεομηνίας Ἀντιόχεια ἡ μεγάλη τῷ ὀγδῶ ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐπὶ τῶν αὐτῶν Μακεδόνων, μετὰ τὸ ἐξ ἀρχῆς τεοῖναι θεμέλιον τείχους ὑπὸ Σελεύκου Νικάτορος μετὰ ἄλλα ἔτη ρνβ', ὠραν ἡμερινὴν ἰ, μηνὶ περιτίῳ τῷ καὶ φεβρουαρίῳ κα'... καθὼς Δόμνος ὁ χρονογράφος συνεγράψατο»¹²¹. Στὸν Εὐσέβιο εἶναι γνωστὸς βέβαια κάποιος Δόμνος ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας, διάδοχος Παύλου τοῦ Σαμο-

115. Αὐτ., 323₂₃.

116. 34₂₂.

117. 193₁₄, 262₁₁₋₁₂.

118. 262₁₁₋₂₁.

119. BEΠ, 20(1959), 295₃₀₋₃₂.

120. E. Groag - A. Stein, Prosopographia Imperii Romani, saec. I.II.III. 1, Berolini et Lipsiae, 1933, 369-370.

121. 207₁₉-208₂.

σατέα, πού ἀναφέρεται δύο φορές¹²². Τὸ ὄνομα αὐτὸ ἐξ ἄλλου ἀπαντᾶται καὶ στὴν Προσωπογραφία τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας¹²³, χωρὶς νὰ μᾶς ἐπιτρέπεται κάποια ταύτιση.

Ὁ Τιμόθεος ἀναφέρεται ἀπὸ τὸ Μαλάλα στὴ Χρονογραφία 4 φορές καὶ τὶς 3 ὀνομάζεται χρονογράφος¹²⁴. Ὁ Μαλάλας σημειώνει: «ὁ προειρημένος Πυθαγόρας ὁ Σάμιος τὴν ἀριθμητικὴν συνεγράψατο καὶ δόγμα παρεισήγαγεν. Ἕλλησιν, δοξάζων ἀσωμάτων τινὰς εἶναι ἀρχάς. ταῦτα δὲ ὀσοφός Τιμόθεος ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ ἀπεμνήμονευσεν»¹²⁵. Ὁ ἀναφερόμενος ἀπὸ τὸν Εὐσέβιο Τιμόθεος¹²⁶ καὶ οἱ σημειούμενοι Τιμόθεοι τῆς Προσωπογραφίας δὲν δίδουν στοιχεῖα ἱκανὰ νὰ μᾶς ὀδηγήσουν σὲ κάποια ταύτιση¹²⁷.

Σ' αὐτοὺς τοὺς ἀγνωστούς «χρονογράφους» τοῦ Μαλάλα θὰ μπορούσαμε νὰ προσθέσουμε καὶ τὸν Ἰτιώ, «σοφώτατο χρονογράφο», πού δὲν ἀναφέρεται βέβαια στὸ κείμενο τῆς Βόννης, ἔγραψε ὅμως γι αὐτὸν ὁ Thurn στὸ σχετικὸ μὲ κριτικὰ παρατηρήσεις στὸ κείμενο τοῦ Μαλάλα ἄρθρο του¹²⁸.

*

8. Ο ΟΡΟΣ «ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΟΣ» ΣΤΗ ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΜΑΛΑΛΑ.

Ὑστερα ἀπὸ τὴ γνωριμία μὲ τοὺς «σοφοὺς» καὶ «σοφώτατους χρονογράφους» τοῦ Μαλάλα, μπορούμε νὰ διατυπώσουμε κάποιες γενικὲς παρατηρήσεις. Εἶναι φανερό ὅτι ὁ Μαλάλας χρησιμοποιεῖ τὸν ὄρο γὰ συγγραφεῖς πού ἐζήσαν στὴν προχριστιανικὴ, πρωτοχριστιανικὴ καὶ πρωτοβυζαντινὴ ἐποχὴ. Τὸ μεγαλύτερο ποσοστὸ τῶν «χρονογράφων» του εἶναι Ἕλληνες, δὲν λείπουν ὅμως καὶ οἱ Λατίνοι. Οἱ «σοφοὶ χρονογράφοι» ἀνήκουν στὸ χῶρο τῆς Μυθογραφίας, τῆς Ἱστορίας, τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, τῆς Ἀπολογη-

122. Εὐσέβιου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ζ' 30, 19 καὶ 31, 2. Βλ. GCS, 11₂(1908), 714₂ καὶ 716₂₁, BEΠ, 20(1959), 37₃₂₋₃₃, 38₃₈.

123. PLRE, II, 375. Στὸ σχετικὸ λήμμα τῆς ΘHE, 5(1964), 163 ὑπάρχουν τρεῖς γνωστοὶ Δόμνοι πατριάρχες Ἀντιοχείας. Ὁ Α' 269-274, ὁ Β' 441-449 καὶ ὁ Γ' 545/49-559. Κινεῖς ἀπὸ τοὺς τρεῖς δὲν εἶναι γνωστὸ ὅτι ὑπῆρξε συγγραφεὺς σχετικοῦ ἔργου.

124. 76₆₋₇, 158₅₋₈, 228₁₈₋₂₁.

125. 159₁₋₅.

126. Εὐσέβιου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ζ' 26, 2. Βλ. GCS, 11₂(1908), 700 καὶ BEΠ, 20(1959), 33₃₂. Περὶ τῶν ἐν Παλαιστίνῃ μαρτυρησάντων, 3, 1. Βλ. GCS, II₂(1908), 910₆ καὶ BEΠ, 20(1959), 315₇.

127. PLRE, II, 1120-1121. Βλ. καὶ Suidae, IV, 556-557.

128. Ὁ H. Thurn, Textkritisches zu Malalas, Βυζαντινά, 13₁(1985), 418, γράφει ὅτι στὸ χωρίο τῆς Χρονογραφίας 37₁₆ ἔχει παραλειφθεῖ ἡ πρόταση: «καθὼς Ἰτιώς ὁ σοφώτατος χρονογράφος συνεγράψατο».

πικῆς, τῆς Φιλοσοφίας, τῆς Θεολογίας ἀλλὰ καὶ τῆς Βυζαντινῆς Χρονογραφίας, χωρὶς νὰ ἐξαιρεῖται καὶ ὁ χώρος τῆς Βίβλου.

Θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ἰσχυρισθεῖ ὅτι ὁ Μαλάλας χρησιμοποιοῦ τὸν ὄρο μὲ πολὺ γενικὴ ἔννοια, ἔτσι ὥστε νὰ ταιριάζει σὲ συγγραφεῖς ἀπὸ τόσο ἐτερόκλητα γραμματολογικὰ εἶδη. Στὸ κείμενο ἐξ ἄλλου τῆς Χρονογραφίας οἱ ὄροι «σύγγραμμα»¹²⁹, «συγγραφή»¹³⁰, «ὑπόμνημα»¹³¹, «ἐκθεσις»¹³² καὶ «χρονογραφία»¹³³ ἐναλλάσσονται μὲ πολλὴ ἄνεση. Θὰ ἦταν ἐν τούτοις παραπλανητικὸ νὰ σταθοῦμε σ' αὐτὴ τὴ γενικὴ παρατήρηση καὶ νὰ μὴν ἀσχοληθοῦμε λίγο περισσότερο μὲ τοὺς «χρονογράφους» τῆς πρωτοχριστιανικῆς ἐποχῆς, οἱ ὁποῖοι, ὅπως εἶδαμε, εἶναι καὶ οἱ περισσότεροι. Στὴν προσπάθεια νὰ ἐντοπισθεῖ κάποιος κοινὸ σημεῖο μεταξὺ τῶν ἔργων τῶν συγγραφέων αὐτῆς τῆς ἐποχῆς, θὰ μπορούσαμε νὰ προτείνουμε τοὺς γενεαλογικοὺς καταλόγους, τὶς ἀριθμήσεις χρόνων καὶ τὶς ἐν γένει χρονολογικὲς πληροφορίες. Ὁ Τατιανὸς, ὁ Κλήμης, ὁ Θεόφιλος, ὁ Ἀφρικανὸς, ὁ Εὐσέβιος ἔχουν συμπεριλάβει στὰ ἔργα τους, ὅπως εἶδαμε, ἀνάλογα τμήματα¹³⁴. Αὐτὴ ἡ ἔννοια τοῦ χρόνου καὶ τῶν χρονολογικῶν πληροφοριῶν εἶναι κάτι κοινὸ ἀνάμεσα στὸ Μαλάλα καὶ τοὺς συγγραφεῖς τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων. Χαρακτηριστικὰ γιὰ τὴν περίπτωσιν αὐτὴ εἶναι δύο ἀποσπάσματα τοῦ Μαλάλα, στὰ ὁποῖα φαίνεται καθαρὰ ἡ διάθεσή του νὰ συγκεντρώσει τὴν ποσότητα τῶν χρόνων. Τὸ πρῶτο εἶναι ἀπὸ τὸν —ἄγνωστο ἴσως σὲ μερικοὺς— πρόλογο τῆς Χρονογραφίας, ποὺ δὲν ὑπάρχει βέβαια στὴν ἐκδοσὴ τῆς Βόννης, δημοσίευσεν ὅμως ἤδη τὸ 1894 ὁ Α. Wirth¹³⁵ καὶ ἐπαναδημοσίευσεν εἰς V. Istrin (1897)¹³⁶ καὶ E.

129. Βλ. 85_a: «φέρεται δὲ ταῦτα εἰς τὸ σύγγραμμα Θεοφίλου τοῦ σοφωτάτου χρονογράφου». Βλ. ἐπίσης 159₄₋₅: «ταῦτα δὲ ὁ σοφὸς Τιμόθεος ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ ἀπεμνημόνευσεν».

130. Βλ. 334₁₁₋₁₂: «ὁ δὲ σοφώτατος Εὐτρόπιος ὁ χρονογράφος ἐν τισὶ τούτων οὐχ ὁμοφώνησεν ἐν τῇ αὐτοῦ συγγραφῇ».

131. 228₁₁₋₁₂: (ὡς Μωϋσῆς ἐξέθετο, συντάξας ἐν τοῖς ὑπομνήμασιν αὐτοῦ καὶ τοῦτο...).

132. 399₃₋₅: «Εὐστάθιος ὁ σοφώτατος χρονογράφος... μήτε εἰς τέλειον τὴν ἐκθεσιν αὐτοῦ συντάξας».

133. 67_{a-7}.

134. Εἶναι χαρακτηριστικὸ τὸ γεγονός ὅτι ὁ G r u m e l, V., (La Chronologie, Paris 1958, 5-25), ὅταν κάνει λόγον γιὰ τὴν ἀπὸ κτίσεως κόσμου καὶ τὴ χριστιανικὴ χρονολογία, ἀναφέρει τὸ Θεόφιλο, τὸν Κλήμη, τὸν Ἰππόλυτο, τὸν Ἀφρικανὸ, τὸν Ἀνατόλιο καὶ τὸν Εὐσέβιο. Εἶναι ἀπορίας ἄξιον πῶς ὁ Μαλάλας στὸ κείμενο τῆς Χρονογραφίας δὲν κατονομάζει τὸν Ἰππόλυτο, ποὺ ἔγραψε: «Συναγωγή χρόνων καὶ ἐτῶν ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἕως τῆς ἐνεστώσης ἡμέρας». Γιὰ τὸ συγγραφέα, ποὺ πέθανεν τὸ 235, βλ. Π α π α δ ο π ο ὕ λ ο υ, Α, 376. Ἔχει ὡς πηγὴς τὸ Ἰππόλυτος τὴν Ἀγία Γραφή, τὸν Ἀφρικανὸ, τὸν Κλήμη. Γιὰ τὸ κείμενο του βλ. ΒΕΠ, 6 (1956), 232-264.

135. V. W i r t h, Chronographische Späne, Frankfurt 1894, 3-10 παρὰ Κ ρ ο υ μ - β ἄ χ ε ρ - Σ ω τ η ρ ι ἄ δ ο υ, δ. π., I, 673.

136. V. I s t r i n, Kronika Ioanna Malaly v slavianskom perevode (=Τὸ Χρο-

Bikerman (1951)¹³⁷. Ἡ ἔκδοση τοῦ Προλόγου αὐτοῦ βασίζεται στὸ χειρόγραφο Par. gr. suppl. 682. Ὁ Μαλάλας μιλά γιὰ τὸ ἔργο του σὲ πρῶτο ἐνικὸ πρόσωπο καὶ ἀναφέρεται στὸν τρόπο ἐργασίας του γιὰ τὴ συγγραφή τῆς Χρονογραφίας του, ἢ τοῦλάχιστον σὲ κάποιον ἀρχικὸ σχέδιό του: «Δίκαίον ἡγήσά μῃν μετὰ τὸ ἀκροτηριάσαι (sic) τινὰ ἐκ τῶν Ἑβραϊκῶν κεφαλαίων ὑπὸ Μωϋσέως, χρονογράφων Ἀφρικανοῦ καὶ Εὐσεβίου τοῦ Παμφύλου (sic) καὶ Πασανίου καὶ Σισίνου [slav. Διδύμου] καὶ Θεοφίλου καὶ Κλήμεντος καὶ Διοδώρου καὶ Δομνίνου καὶ Κααθ (sic) [slav. Εὐσταθίου] καὶ ἄλλων πολλῶν φιλοπόνων χρονογράφων καὶ ποιητῶν ἐκθέσει καὶ σοφῶν... μετὰ πάσης ἀληθείας τὰ συμβάντα ἐν μέρει ἐν τοῖς χρόνοις τῶν βασιλέων ἕως τῶν συμβεβηκότων ἐν τοῖς ἑμοῖς χρόνοις ἐλθόντων εἰς τὰς ἑμὰς ἀκοάς, λέγω δὲ ἀπὸ [Ἀδάμ ἕως] τῆς βασιλείας Ζήνωνος καὶ τῶν ἐξῆς βασιλευσάντων»¹³⁸.

Ὁ πρόλογος αὐτός, γιὰ τὸν ὁποῖο τὸν τελευταῖο λόγο θὰ ἔχει ἡ ἀναμενομένη κριτικὴ ἔκδοση τῆς Χρονογραφίας, μαζί μὲ πολλὰ ἄλλα στοιχεῖα ποὺ προσφέρει γιὰ σχολιασμὸ (τρόπος ἐργασίας τοῦ Μαλάλα, χρονικὴ ἔκταση τοῦ ἔργου του κλπ.)¹³⁹, μᾶς ἀποκαλύπτει καὶ τὶς πηγές του: Χρονογράφοι, ποιηταὶ καὶ σοφοί. Παρὰ τὶς ὑπάρχουσες δυσκολίες στὴν ἀνάγνωση τοῦ κώδικα καὶ τὶς διαφορὲς μὲ τὸ σλαβικὸ κείμενο¹⁴⁰, εἶναι πασιφανὲς ἡ θέση τοῦ

νικὸ τοῦ Ἰωάννου Μαλάλα στὴ σλαβικὴ μετάφραση), Zapiski Imp. Ak. Nauk seria 8, I, ἀρ. 3, Πετροῦπολη 1897, 4, παρὰ E. Bikerman, Les Maccabées de Malalas, Byzantion, 21 (1951), 70, ὅπου σημαίνεται ὅτι πρῶτος ἐξέδωκε τὸν πρόλογο ὁ V. Istrin.

137. Bikerman, ὁ. π., 70.

138. Αὐτόθι, 70.

139. Γνωρίζουμε ὅτι ὁ IH' καὶ τελευταῖος Λόγος τῆς Χρονογραφίας τοῦ Μαλάλα ἀναφέρεται στὸν Ἰουστινιανὸ (=Χρόνων Ἰουστινιανοῦ βασιλείας), δηλ. χρονικὰ φθάνει περίπου τὸ 565. Στὸν πρόλογο αὐτὸ γίνεται λόγος «ἕως τῆς βασιλείας Ζήνωνος καὶ τῶν ἐξῆς βασιλευσάντων». Δηλ. χρονικὰ ἀπὸ 476-471 (Β' βασιλεία τοῦ Ζήνωνος) καὶ ἐξῆς.

140. Ἡ μετάφραση τοῦ Μαλάλα στὰ σλαβικά καὶ κυρίως ἡ σημασία της γιὰ τὴ σλαβικὴ ἢ ἀκριβέστερα παλαιοσλαβικὴ φιλολογία καὶ γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου ἔχουν πολλὰ φορὲς μελετηθεῖ καὶ ἀποτελοῦν ἀκόμη θέματα ἐπιστημονικῶν μελετῶν. Πέρα ἀπὸ τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία ποὺ παραθέτουν ὅσοι ἀσχολήθηκαν (βλ. σημ. 1 τῆς παρούσης) ὑπάρχουν καὶ μετὰ τὸ 1978 δημοσιεύματα, ὅπως π.χ. τὰ ἐξῆς: V. I. Cernyševa, K charakteristike slavjanskavo perevoda Chronike Ioanna Malaly, VV, 44(1983), 221-226 (=Περὶ τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς σλαβικῆς μεταφράσεως τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Ἰωάννου Μαλάλα). Τῆς αὐτῆς, O sootnošenii slavjanskavo perevoda «Chroniki Ioanna Malaly» ejo grešeskavo teksta, Trudy Otdela drevnerusskoj literatury, 37(1983) 224-228 (=Περὶ τῶν σχέσεων τῆς σλαβικῆς μεταφράσεως τοῦ Χρονικοῦ Ἰωάννου Μαλάλα καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου). O. Tvorogov, Materialy k

Μωϋσῆ, τοῦ Ἀφρικανοῦ, τοῦ Εὐσεβίου, τοῦ Θεοφίλου, τοῦ Κλήμη κ.ά. στή Χρονογραφία: Ὁ νέος «χρονογράφος» Διόδωρος¹⁴¹ δὲν ἀλλάζει πολὺ τὴν εἰκόνα τῶν πηγῶν, ποὺ εἴχαμε σχηματίσει στή σκέψη μας, ἀπὸ τοὺς συχνὰ ἀναφερόμενους «χρονογράφους» τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων στὸ κείμενο τῆς Χρονογραφίας. Ὁ Δομνῖνος καὶ ὁ Εὐστάθιος ἐκπροσωποῦν τοὺς Βυζαντινοὺς συγγραφεῖς του, ἢ τοὐλάχιστον τὶς ἀρχικῆς του πηγές.

Ἀναφορικὰ μὲ τὰ «Ἑβραϊκὰ κεφάλαια ὑπὸ Μωϋσέως» πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁ Μαλάλας εἶχε συμβουλευθεῖ ὀπωσδήποτε καὶ Ἀπόκρυφα. Τὰ ὀνόματα τῶν θυγατέρων τοῦ Ἀδάμ (Ἀζουρᾶ καὶ Ἀσουάμ)¹⁴², τὰ περιστατικά ἀπὸ τὴ δράση τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Παύλου στή Ρώμη¹⁴³ κ.ά., δὲν προέρχονται ἀπὸ κείμενα ποὺ ἀνήκουν στὸν Κανόνα τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης.

*

9. Ο ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ ΤΗΣ ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΑΣ ΤΟΥ ΜΑΛΑΛΑ.

Τὸ δεύτερο ἀπόσπασμα, ποὺ ὑποσχεθήκαμε ὅτι θὰ παραθέσουμε, προέρχεται ἀπὸ τὸ κείμενο τῆς Χρονογραφίας. Ἀναφερόμενος ὁ Μαλάλας στὸν Ἰουστινιανό, στὸν ΙΗ' καὶ τελευταῖο Λόγο τῆς Χρονογραφίας του, μετρᾶ καὶ τὰ χρόνια ποὺ πέρασαν ἀπὸ «τῆς ἀρχῆς Αὐγούστου τοῦ καὶ Ὀκταβιανοῦ Ἰμπεράτορος ἕως τῆς δευτέρας ὑπατείας τοῦ βασιλέως Ἰουστινιανοῦ» καὶ βρῖσκει ὅτι γίνεται «ὁ πᾶς χρόνος ἔτη φθ'». Ἀφοῦ δὲ ἀναφερθεῖ στὶς πηγές ποὺ χρησιμοποίησε γιὰ τὴν ἀνέυρεση τῆς χρονολογίας αὐτῆς, καταλήγει: «τῶν ἀρχαίων δὲ βασιλέων τοὺς χρόνους οὐ δεῖ ψηφίζειν κατὰ τὸν προειρημένον ἀριθμὸν τῆς βασιλείας αὐτῶν διὰ τὸ καὶ δύο ἅμα βασιλεῦσαι· ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν ἐκ παιδόθεν ἔστεφον οἱ πατέρες καὶ μετ' αὐτῶν ἐβασίλευαν. ὁ οὖν χρονογράφος ἀνάγκην ἔχει γράφειν τοὺς χρόνους ὅσους

istorii russkikh chronografon 2. Sofijskij Chronika Ioanna Malaly, αὐτόθι, 73(1983), 188-221 (= Ὑλὴ στὴν Ἱστορία τῶν Ρώσων Χρονογράφων. Τὸ Χρονικὸ Ἰωάννου Μαλάλα κατὰ τὸν κώδικα τῆς Σόφιας).

141. Ὁ Διόδωρος ἀναφέρεται ἀπὸ τὸ Μαλάλα σὲ δύο σημεία, ὅπου ὁ λόγος γιὰ τὴν προχριστιανικὴ βέβαια ἐποχὴ (Λόγος Β' καὶ Δ'). Βλ. 54₁₃ καὶ 68₁₀₋₁₁.

142. 3₆.

143. 252₁₈-257₄. Ὅσο γιὰ τὴν περιγραφή τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ Πέτρου, βλ. τὴ σχετικὴ μὲ τὶς περιγραφὲς αὐτῆς τοῦ Μαλάλα ἐργασία: O. Schliessel von Fleschenberg, Die psychoethische Charakteristik in den Porträts der Chronographie des Johannes Malalas, Studien zur vergleichenden Literatureschichte, 9(1909), 428-433.

ἐβασίλευσεν. ἕκαστος βασιλεύς· δεῖ οὖν τοὺς ἀναγινώσκοντας χρονικὰ συγγράμματα τῇ ποσότητι προσέχειν τῶν διαδραμόντων χρόνων καὶ μόνον ἐπὶ τῆς τῶν προγεγραμμένων πάντων βασιλείας»¹⁴⁴.

Ὁ Μαλάλας στὸ χωρίο αὐτὸ εἶναι πολὺ ἀποκαλυπτικός. Ὁ χρονογράφος ἔχει ἀνάγκη νὰ «γράφει τοὺς χρόνους» καὶ ὅσοι μελετοῦν χρονικὰ συγγράμματα πρέπει νὰ προσέχουν τὴν «ποσότητα τῶν χρόνων». Δηλ. ὁ Μαλάλας ξέρεي πολὺ καλὰ ὅτι δὲν γράφει «Ἱστορία», ἀλλὰ καταγράφει τοὺς χρόνους. «Ὅσοι τὸν διαβάσουν θὰ βροῦν τὴν ποσότητα τῶν χρόνων. Ἡ ἰδέα γιὰ τὴν καταμέτρηση τῆς ποσότητος τῶν χρόνων εἶναι ὡστόσο πολὺ πιὸ παλιὰ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μαλάλα. Τὴν βρίσκουμε μὲ τὴν ἴδια ἀκριβῶς λέξη στὸν ἀπολογητὴ Θεόφιλο: «Ἐντεῦθεν ὄραν ἔστιν πῶς ἀρχαιότερα καὶ ἀληθέστερα δείκνυνται τὰ ἱερά γράμματα τὰ καθ' ἡμᾶς εἶναι τῶν καθ' Ἑλλήνας καὶ Αἰγυπτίους, ἢ εἰ καὶ τινες ἐτέρους ἱστοριογράφους. Ἦτοι γὰρ Ἡρόδοτος καὶ Θουκυδίδης ἢ καὶ Ξενοφῶν ἢ ὅπως οἱ ἄλλοι ἱστοριογράφοι, οἱ πλείους ἠρξάντο σχεδὸν ἀπὸ τῆς Κύρου καὶ Δαρείου βασιλείας ἀναγράφειν, μὴ ἐξισχύσαντες τῶν παλαιῶν καὶ προτέρων χρόνων τὸ ἀκριβές εἰπεῖν... Οὐ γὰρ πρόκειται ἡμῖν ὕλη πολυλογία, ἀλλὰ εἰς τὸ φανερωῖσαι τὴν τῶν χρόνων ἀπὸ καταβολῆς κόσμου ποσότητα»¹⁴⁵...

Καὶ ὁ Θεόφιλος δὲν εἶναι ὁ μόνος ποὺ καλλιέργησε αὐτὴ τὴν τάση. Παρόμοιες ἰδέες βρίσκουμε καὶ στὸν Τατιανὸ (Β' μ.Χ. αἰ.), ποὺ γράφει: «παρ' οἷς γὰρ ἀσυνάρτητός ἐστιν ἡ τῶν χρόνων καταγραφή, παρὰ τούτοις οὐδὲ τὰ τῆς ἱστορίας ἀληθεύειν δυνατόν»¹⁴⁶. Ὁ Κλήμης ἐξ ἄλλου μεταξὺ ἄλλων πολλῶν γράφει καὶ τὰ ἐξῆς: «Ἄνωθεν οὖν ἀπὸ Μωϋσέως συναγάγωμεν τὴν καθ' Ἑλλήνας χρονογραφίαν ἀπὸ τῆς Μωϋσέως γενέσεως ἐπὶ τὴν ἐξ Αἰγύπτου τῶν Ἰουδαίων ἐξοδὸν ἔτη ὀγδοήκοντα καὶ τὰ μέχρι τῆς τελευτῆς αὐτοῦ ἄλλα τεσσαράκοντα...»¹⁴⁷. Τὸν Γ' αἰ. ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Κλήμεντα ζεῖ καὶ ὁ Ἀφρικανός, ὁ ὁποῖος εἶχε προσδιορίσει τὸ ἔτος δημιουργίας τοῦ κόσμου (5500 ἕως τὴν ἐποχὴ του)¹⁴⁸ στὴ Χρονογραφία του, ποὺ ἀποτελέσσε πηγὴ γιὰ τὸν Εὐσέβιο. Σὲ ἀπόσπασμα τῶν Χρονικῶν Κατόνων διαβάζουμε: «Σολομῶν τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις νεῶν οἰκοδομεῖν ἤρξατο, ὃν καὶ συνετέλεσεν ἔτεσιν ὀκτώ. Συνά-

144. 429₁₋₉.

145. Θεοφίλου, Πρὸς Αὐτόλυκον, ΒΕΠ, 5 (1955), 65₁₃₋₂₀, 24-26. Σχετικὰ εἶναι καὶ τὰ χωρία 66₂₀ καὶ ἐξῆς 67₂₁ καὶ ἐξῆς κ.ά. Βλ. καὶ Grant, 138, 142, 144.

146. Τατιανοῦ, Πρὸς Ἑλλήνας, ΒΕΠ, 4 (1955), 262₁₀₋₁₁.

147. Κλήμεντος, Στρωματεῖς Α', XXI, GCS, II (1939₂), 84₂₂₋₂₃, ΒΕΠ, 7 (1956) 289₁₋₄. «Ὅσα ἀκολουθοῦν ἀναφέρονται συνεχῶς σὲ χρονολογίες, βλ. 289₄-292₂₁. Σὲ ἄλλο σημεῖο (293₇₋₈) γράφει: «Ἐπι δὲ κάκεινα τῇ χρονογραφίᾳ προσποδοτέον, τὰς ἡμέρας λέγω, ἃς ἀνίττεται Δανιήλ...».

148. ΒΕΠ, 17 (1958), 164.

γεται ὁ πᾶς χρόνος ἀπὸ πα' Μωϋσέως, καθ' ὃ ἡ ἐξ Αἰγύπτου πορεία γέγονεν...»¹⁴⁹.

Παρόμοια ἰδέα μὲ αὐτὴ τοῦ Μαλάλα γιὰ τὴν ποσότητα τῶν χρόνων βρῖσκει κανεὶς καὶ στοὺς χρονογράφους ποὺ ἀκολουθοῦν χρονολογικά, π.χ. στὸν Ἰωάννη Ἀντιοχείας (7ος αἰ.). Τὸ ἔργο του ὀνομάζεται Ἱστορία Χρονικὴ καὶ κατὰ τὸν κώδικα Par. gr. 1630 εἶναι «Ἐκθεσις Ἰωάννου Ἀντιοχείας περὶ χρόνων καὶ κτίσεως κόσμου πονηθείσης...»¹⁵⁰.

*

10. ΟΙ «ΣΟΦΟΙ ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΟΙ» ΤΟΥ ΠΑΣΧΑΛΙΟΥ ΧΡΟΝΙΚΟΥ.

Ὅταν συγκέντρωσα τὰ σχετικὰ μὲ τοὺς «σοφοὺς χρονογράφους» τοῦ Μαλάλα, μπῆκα καὶ σ' ἓνα δεῦτερο ἐρευνητικὸ πειρασμὸ. Θέλησα νὰ ἐξακριβώσω ἂν ὁ Μαλάλας συμπαρέσυρε καὶ ἄλλους χρονογράφους, μεταγενέστερους, στὴ χρῆση ἢ κατάχρηση τοῦ ὄρου «χρονογράφος», ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τὰ ἀποσπάσματα τοῦ Ἰωάννη Ἀντιοχείας, ὅπου συναντᾶται ὁ «σοφώτατος χρονογράφος Παλαίφατος»¹⁵¹ καὶ τὸ Πασχάλιο Χρονικόν, ποὺ ὅπως πιστεύουμε γράφτηκε μὲ τὴ μορφή ποὺ ἔχει στὴν ἔκδοση τῆς Βόννης¹⁵², τὸν Ζ' αἰ. Εἶναι γνωστὸ βέβαια, ὅτι πολλὰ ἀποσπάσματα τοῦ Μαλάλα ἀπαντοῦν verbatim καὶ στὸ Πασχάλιο Χρονικόν. Κατέφυγα σ' αὐτὰ ποὺ παραπέμπει ὁ Hunger¹⁵³ καὶ προσπάθησα νὰ ἐξακριβώσω ἂν τὰ ἀποσπάσματα τοῦ Μαλάλα, ποὺ ἀναφέρουν καὶ κάποιον «σοφὸ χρονογράφον», ἀπαντοῦν καὶ στὸ Πασχάλιο Χρονικόν. Σύμφωνα μὲ τὴν ἔρευνα ποὺ ἔκανα, ὁ συγγραφεὺς τοῦ Πασχάλιου Χρονικοῦ συμπαρὰσύρθηκε ἀπὸ τὸν Μαλάλα σὲ ἀρκετὲς περιπτώσεις. Ἀναφέρει καὶ αὐτὸς, ὅπως ὁ Μαλάλας, πλῆθος συγγραφέων¹⁵⁴ ἀπὸ τοὺς ὁποί-

149. Εὐσεβίου, Ἀποσπάσματα ἐκ τῶν Χρονικῶν Β' (Χρονικὸς Κανὼν) ΒΕΠ, 20(1959), 238₈₈₋₉₀.

150. FHG, IV(1928), 540: Στὸ f. 234 τοῦ κώδικος Par. gr. 1630 σημειώνονται τὰ ἐξῆς: 1 Ἀπὸ τῆς ἐκθέσεως Ἰωάννου Ἀντιοχείας τῆς περὶ χρόνων καὶ κτίσεως κόσμου πονηθείσης, ὡς φησιν, ἀπὸ βιβλίων Μωσέως, Ἀφρικανοῦ, Εὐσεβίου, Παππίου, Διδύμου καὶ ἐτέρων».

151. Αὐτ. IV(1928), 543.

152. Chronikon P a s c a l i e, ed. L. Dindorf, Bonnae 1832. Ἀνεμένεται ἡ κριτικὴ ἔκδοση ἀπὸ τὸν O. Mazal, στὴ Series Vindobonensis τοῦ CFHB.

153. H u n g e r, ὁ.π., 1, 329, σημ. 208.

154. Τὸ περιεργὸ εἶναι, στὸ Πασχάλιο Χρονικόν, ὅτι ὁ συγγραφεὺς του γνωρίζει τίτλους ἔργων καὶ τοὺς παραθέτει μαζί μὲ τὸ συγγραφέα: «Ἀθναῖος δὲ ὁ Μέγας τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας φωστήρ, ἐν τῇ μνημονευθείσῃ πρὸς Ἐπιφάνιον ἐπίσκοπον ἐπιστολῇ...» (9₇₋₈), «Ἱστορεῖ Ἰώσηπος ἐν ἐνάτῳ τῆς ἀρχαιολογίας» (190₄), «καὶ ὁ Κλήμης ἐν τῷ πρώτῳ Στρώματι γράφων οὕτως...» (271₁₅), «ὧν μέμνηται Εὐσέβιος ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ αὐτοῦ ἱστορίᾳ» (477₄₋₅) κ.ἄ.

ους ὁκτώ ὀνομάζει «σοφούς χρονογράφους» ἢ ἀπλῶς «χρονογράφους». Ἀπὸ τοὺς 8 αὐτοὺς χρονογράφους τοῦ Πασχαλίου Χρονικοῦ 5 εἶναι γνωστοὶ ἀπὸ τὸν Μαλάλα: Βρούττιος¹⁵⁵, Παυσανίας¹⁵⁶, Κλήμης καὶ Τατιανὸς¹⁵⁷ καὶ Νεστοριανὸς¹⁵⁸. Οἱ ἄλλοι 3, Διόδωρος¹⁵⁹, Φλέγων¹⁶⁰ καὶ Ἰώσηπος¹⁶¹, ποὺ ὀνομάζονται ἀπὸ τὸ συγγραφέα τοῦ Πασχαλίου Χρονικοῦ χρονογράφοι, ἀπαντοῦν καὶ στὸ κείμενο τοῦ Μαλάλα, χωρὶς ὅμως νὰ ὀνομάζονται «χρονογράφοι». Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς χρονογράφους αὐτοὺς, ὁ συγγραφεὺς τοῦ Πασχαλίου Χρονικοῦ χρησιμοποιεῖ καὶ σχετικὲς μὲ τοὺς χρονογράφους φράσεις τοῦ Μαλάλα, ὅπως λ.χ. «οἱ ποιηταὶ ἐξέθεντο... μὴ ὁμοφωνήσαντες τοῖς χρονογράφοις»¹⁶² κ.ἄ. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ Πασχαλίου Χρονικοῦ ἔχει τὴν ἴδια συνείδηση μὲ τὸ Μαλάλα, δηλ. γράφει «χρονογραφία». Τὸ ἀναφέρει ὡς ἐξῆς: «τούτων ἐμνημονεύσαμεν διὰ τὴν προκειμένην χρονογραφίαν»¹⁶³. Ἀπὸ τὴ σχετικὴ ἔρευνα ὡστόσο προέκυψε καὶ τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὰ τμήματα τοῦ Μαλάλα, ποὺ ἀπαντοῦν verbatim στὸ Πασχάλιο Χρονικὸ, δὲν εἶναι μόνον ὅσα ἀναφέρει ἐνδεικτικὰ βέβαια ὁ Hunger, ἀλλὰ περισσότερα. Αὐτὰ ποὺ ἐπισήμανα, μαζὶ μὲ ἐκεῖνα τοῦ Hunger, παραθέτω σὲ πίνακα ποὺ ἀκολουθεῖ, μὲ τὴ σκέψη ὅτι μπορεῖ νὰ φανεῖ χρήσιμος, χωρὶς νὰ εἶναι βέβαια ἐξαντλητικός.

Ἡ χρῆση τοῦ ὄρου «χρονογράφος» ἀπὸ τὸ συγγραφέα τοῦ Πασχαλίου Χρονικοῦ γίνεται μὲ τὸν ἴδιο ἀκριβῶς τρόπο ποὺ γίνεται καὶ στὸ Μαλάλα. Τὸ ὄνομα τοῦ Ἰουδαίου Ἱστορικοῦ Ἰώσηπου, συγγραφέα τοῦ «Πολέμου» καὶ τῆς «Ἰουδαϊκῆς Ἀρχαιολογίας»¹⁶⁴, ἀποδεικνύει τὴ γενικὴ ἔννοια ποὺ ἀπέδιδαν στὸν ὄρο αὐτὸ καὶ τὴν ἐποχὴ τοῦ συγγραφέα τοῦ Πασχαλίου Χρονικοῦ, ἢ τὴν ἐπίδραση ποὺ εἶχε τὸ ἔργο τοῦ Μαλάλα σ' αὐτὴ τὴ Χρονογραφία, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ συγγραφεὺς τῆς δὲν συμπαρὰσύρθηκε ἕλες τὶς φορές. Χαρακτηριστικὸ στοιχεῖο τῆς μιμῆσεως εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Βρούττιος σημειώνεται στὸ Πασχάλιο Χρονικὸ ἱστορικός καὶ χρονογράφος, ὅπως ἀκριβῶς καὶ στὴ Χρονογραφία τοῦ Μαλάλα.

155. 69₁₄₋₁₅: «Βρούττιος ὁ ἱστορικός καὶ χρονογράφος...».

156. 73₁₂: «Παυσανίας ὁ σοφώτατος χρονογράφος συνεγράψατο».

157. 436₄₋₅: «καθὼς συνεγράψαντο τὰ περὶ τούτου Κλήμης καὶ Τατιανὸς οἱ χρονογράφοι».

158. 599₁₅₋₁₆: «καθὼς Νεστοριανὸς ὁ σοφώτατος χρονογράφος ἕως Λέοντος νέου συνεγράψατο».

159. 80₇: «Διόδωρος ὁ σοφώτατος χρονογράφος...». Βλ. καὶ Μαλάλα, 54₁₃.

160. 417₈₋₁₀: «ὁ παρὰ τοῖς Ἑλλησι χρονογράφος ἰσθόρησε Φλέγων...». Βλ. καὶ Μαλάλα, 240₁₈.

161. 461₁₈₋₁₉: «καθὼς Ἰώσηπος ὁ σοφώτατος χρονογράφος συνεγράψατο...». Βλ. καὶ Μαλάλα, 260₁₃.

162. 77₁₋₃ Βλ. καὶ Μαλάλα 30₁₇₋₁₈.

163. 44₁₆₋₁₇.

164. Βλ. Σ. Ἀ γ ο υ ρ ῖ δ η, Ἰώσηπος, ΘΗΕ, 7(1965), 106-109.

11. ΟΙ ΡΙΖΕΣ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΑΣ ΚΑΙ Η ΟΥΣΙΑ ΤΗΣ.

Ἄνεφερα στήν ἀρχή τοῦ παρόντος τὸν ἐρευνητικό μου πειρασμό, νὰ γνωρίσω τοὺς σοφοὺς «χρονογράφους» τοῦ Μαλάλα καὶ νὰ διερευνήσω τίς σχέσεις τοῦ ὑπάρχοντος ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς καὶ στὸ κείμενο τῆς Χρονογραφίας του. Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἐρευνα πού ἔκανα, πιστεύω ὅτι οἱ περισσότεροί «σοφοὶ χρονογράφοι» βγήκαν ἀπὸ τὴ «σκιά» πού σημείωνε ὁ Hunger καὶ ἀκόμα ὅτι ἀνήκουν στὸν Β', Γ', Δ', πιθανῶς καὶ Ε' ἢ καὶ Στ' αἰ. Δὲν μπορῶ νὰ ἰσχυρισθῶ ὅτι κατανόησα πλήρως, γιὰ ὅλους δηλ. τοὺς «σοφοὺς» του, τὴν ἐννοιολογικὴ φόρτιση τοῦ ὄρου «χρονογράφος» καὶ διερωτήθηκα μήπως δὲν πρόκειται κάθε φορὰ γιὰ συνειδητὴ χρῆση. Τὸ βέβαιο εἶναι πάντως ὅτι ὁ Μαλάλας πρωτοτυπεῖ σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο: ὀνομάζει δηλ. πάσης φύσεως συγγραφεῖς «χρονογράφους», ὅπως αὐτὸς βέβαια τοὺς ἔκρινε. Ὡστόσο, ἡ συναναστροφή μου μὲ τοὺς «σοφοὺς αὐτοὺς χρονογράφους» εἶχε καὶ κάποιον ἄλλο ἀποτέλεσμα. Ἐπεσήμανε σχέσεις ἀνάμεσα στὴ Χρονογραφία τοῦ Μαλάλα καὶ στὰ κείμενα τῶν Ἀπολογητῶν¹⁶⁵ καὶ γενικότερα τῆς θεολογικῆς Γραμματείας Β'-Δ' αἰ. Μία συνέχεια τῆς ἐρευνας τῶν σχέσεων τῆς Χρονογραφίας τοῦ Μαλάλα καὶ τῶν ἔργων τῶν Τατιανοῦ, Θεοφίλου καὶ Εὐσεβίου, ἴσως νὰ ἔδινε πρὸ συγκεκριμένα στοιχεῖα καὶ γιὰ τίς ἀναζητούμενες ρίζες τῆς Βυζαντινῆς Χρονογραφίας, πού ὁ Krumbacher ἔψαχνε στὸν Δ' καὶ Ε' αἰ.¹⁶⁶ καὶ ὁ Hunger στὸν Δ'¹⁶⁷.

Κλείνοντας, γράφω καὶ δύο λόγια γιὰ τὴν οὐσία τῆς Βυζαντινῆς Χρονογραφίας. Ἀπὸ τότε πού ὁ Krumbacher συστηματοποίησε τὸ ἀπέραντο ὑλικὸ τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας στὸ μνημειῶδες ἔργο του (1891), λέγοντας

165. Εἶχε ἤδη τελειώσει ἡ σύνταξη τῆς παρούσης ἐργασίας, ὅταν κυκλοφόρησε ἀπὸ τὸ Μορφωτικὸ Ἰδρυμα τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς ἡ μετάφραση τοῦ βιβλίου τοῦ C. Mango, Βυζάντιο, Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νέας Ρώμης, Ἀθήνα 1988. Στὸ ἔργο αὐτὸ καὶ, ἀκριβέστερα, στὸ περὶ τοῦ παρελθόντος τῆς ἀνθρωπότητας κεφάλαιο, βρῆκα κάποιες σχετικὲς ιδέες, χωρὶς νὰ τὸν ἀπασχολοῦν, —ὅπως ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας σημειώνει (σ. 226)— εἰδικὰ προβλήματα, ἀλλὰ τὸ εἶδος τοῦ «παγκόσμιου χρονικοῦ» ὡς σύνολο.

166. Κρουμβάχερ - Σωτηριάδου, ὁ.π., 1, 650: «Δὲν γνωρίζομεν εἰς ποῖαν ἐποχὴν πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν τὰ πρῶτα σπέρματα τῆς βυζαντινῆς χρονογραφίας, πιθανῶς ὅμως ἀνάγκη εἶναι νὰ ἀνατρέξωμεν μέχρι καὶ τοῦ Δ' καὶ τοῦ Ε' αἰ. καὶ εἰς τοὺς ὑπὸ τοῦ Μαλάλα σοφοὺς καὶ σοφωτάτους χρονογράφους Νεστοριανόν, Παυσανίαν, Δομνῖνον, Θεόφιλον καὶ Τιμόθεον, ἴσως δὲ νὰ κλητῆσωμεν καὶ εἰς συγγραφεῖς ὁποῖοι εἶναι ὁ Σέξτος Ἰούλιος Ἀφρικανὸς καὶ ὁ Φίλιππος Σίδης».

167. Hunger, ὁ.π., 1, 249: «Die Anfänge byzantinischer Geschichtsschreibung und Chronistik sind zweifellos im 4. Jh. zu suchen... Mit der «Entdeckung» der Chronologie verlieh Eusebios der christlichen Geschichtsschreibung des 4. Jh. eine eigene Note, deren geschichtsphilosophischer Aspekt nicht übersehen werden sollte».

Χρονογραφία ἢ Παγκόσμιο Χρονικὸ ἐννοοῦμε τὸ ἀπλὸ καὶ λαϊκὸ ἱστορικὸ ἀνάγνωσμα, σὲ ἀντιδιαστολὴ μὲ τὴν ὑψηλῆς στάθμης Ἱστορία. Ὁ Βυζαντινὸς χρονογράφος, συχνὰ μοναχὸς, ἀνακεφαλαιώνει, συνήθως χωρὶς μέθοδο, τὴν «ἀπὸ κτίσεως κόσμου» Ἱστορία ἕως καὶ τὴν ἐποχὴ του, παρέχοντας στὸν ἀναγνώστη ποικίλη ὕλη¹⁶⁸. Τὶς ἀπόψεις αὐτὲς τοῦ Krumbacher ἔθεσε ἐν ἀμφιβόλῳ τὸ γνωστὸ ἄρθρο τοῦ H.-G. Beck¹⁶⁹, τὸν ὁποῖο ἀκολουθεῖ καὶ ὁ Hunger, γράφοντας ὅτι ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα στὴν Ἱστοριογραφία καὶ τὴ Χρονογραφία ὑφίσταται μόνον *cum grano salis*¹⁷⁰. Ὅταν μελέτησα τὴ Χρονογραφία τοῦ Μαλάλα καὶ εἰδικὰ τοὺς «σοφοὺς χρονογράφους» του, συνειδητοποίησα τὰ ἑξῆς:

Ἡ ἰδέα γιὰ τὴν καταμέτρηση χρόνων ἀπαντᾷ στὸ Θεόφιλο (Β' αἰ.), ὁ ὁποῖος κάνει λόγο γιὰ «ἀριθμὸ ἐτῶν καὶ ὀλυμπιάδων» καὶ γιὰ κεφαλαϊώδη κατὰτάξή τους: «ὁ πᾶς χρόνος κεφαλαϊωδῶς κατάγεται οὕτω...»¹⁷¹, ἰδέα ποῦ συνδέεται μὲ τὴ χριστιανικὴ του ἀντίληψη γιὰ τὴν «ἐνιαία πορεία τῆς Ἱστορίας», ποῦ εἶχε εἰσηγηθεῖ, ὅπως εἶναι γνωστὸ, ὁ Εἰρηναῖος¹⁷². Ὁ Τατιανὸς (Β' αἰ.) κάνει λόγο γιὰ «ἀναγραφὰς χρόνων»¹⁷³ καὶ συγκρίνοντάς τες βρίσκει ὅτι τῶν Αἰγυπτίων εἶναι ἀκριβεῖς. Τὴν προσπάθεια καταγραφῆς χρόνων συνεχίζει καὶ ὁ Κλήμης (Γ' αἰ.), ὁ ὁποῖος χρησιμοποιεῖ ἐνσυνειδήτᾳ καὶ τὸν ὄρο «χρονογραφία» σὲ πολλὰ σημεῖα τοῦ ἔργου του¹⁷⁴, ἐννοώντας τὴν καταμέτρηση τῆς ποσότητος τῶν χρόνων ἀπὸ Ἀδὰμ καὶ ἑξῆς. Αὐτὴ τὴν ἴδια ἰδέα ὑπηρετεῖ καὶ ὁ Ἰούλιος Ἀφρικανὸς (Γ' αἰ.) μὲ τὸ Χρονολογικὸ Πεντάβιβλο, καθὼς καὶ ὁ Εὐσέβιος Καισαρείας (265-340/1) μὲ τοὺς Χρονικοὺς κανόνες, αὐτὴ καὶ ὁ Μαλάλας, ποῦ βασιζέται στὴ χρονολογία καὶ στὴν ποσότητα τῶν χρόνων καὶ ποῦ τὴν πλαισιώνει μὲ τὴν ἱστορικὴ διήγηση. Ὁ Μαλάλας δὲν ἔχει μέλημα νὰ καταγράψῃ τὰ σπουδαῖα ἔργα τῶν ἀνθρώπων, γιὰ νὰ μὴν τὰ καλύψῃ «τῆς λήθης ὁ βυθός»¹⁷⁵, οὔτε «κατὰ μίμησιν» τῶν ἀρχαίων¹⁷⁶. Ἡ ἔννοια τοῦ σύμ-

168. Γιὰ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς Βυζαντινῆς Χρονογραφίας βλ. Κοουμβάχερ - Σωτηριάδου, ὁ.π., 1, 646-653.

169. H.-G. Beck, Zur byzantinischen «Mönschchronik», C. Bauer, L. Boehm, M. Müller, Speculum historiale. Geschichte im Spiegel von Geschichtsschreibung und Geschichtsdeutung, Freiburg - München 1965, 188-197.

170. Hunger, ὁ.π., 1, 254.

171. Θεοφίλου, Πρὸς Αὐτόλυκον, Γ' 28. BEΠ, 5(1955), 66₈₀ καὶ 67₂₄.

172. Παπαδοπούλου, ὁ.π., Α', 279.

173. Τατιανῶ, Πρὸς Ἑλληνας, 38, BEΠ, 4(1955), 265, 35.

174. Κλήμεντος, Στρωματεῖς, Α' 21: «ὡς ἡ προκειμένη δεῖκνυσι χρονογραφία, συνάγονται ἔτη πεντακόσια εἰκοσι τρία...». Βλ. GCS, II(1939)₂, 71₂₇₋₂₈, Βλ. καὶ 72₁₉, 73₂₁, 76₁₈, 84₂₃, 91. BEΠ, 7(1956), 280₃₈₋₃₉. Βλ. καὶ 281₁₀, 282₂, 283₂₁, 298₁, 293₇.

175. Γιὰ τὴ χαρακτηριστικὴ αὐτῆ τάση τῶν Βυζαντινῶν Ἱστορικῶν βλ. Ν. Τωμαδάκη, Ἀποθησαυρίσματα, 1. Βυθὸς λήθης, Ἀθηνᾶ, 64(1960), 3-16.

176. Ἀπὸ τῆ νεότερη βιβλιογραφία πάνω στὸ θέμα αὐτὸ σημειῶναι τὴν ἀνακοίνωση

πικτος χρόνου δίνει στο Μαλάλα μία άλλη προοπτική, πού δέν έχουμε ίσως συνειδητοποιήσει. Κεντρικός άξονας στο έργο του Μαλάλα είναι ο χρόνος και γύρω από αυτόν στρέφονται όλα τὰ ιστορούμενα. Η διάκριση μεταξύ χρόνου και Ιστορίας, όπως έπισημάνθηκε και από τους πέντε Γάλλους συγγραφείς του περι Προλόγου του Πασχαλίου Χρονικού δημοσιεύματος¹⁷⁷, είναι ή απαραίτητη προϋπόθεση για την κατανόηση τής Βυζαντινής Χρονογραφίας. Η σύγκριση μεταξύ Ιστορίας και Χρονογραφίας, τουλάχιστον για την πρωτοβυζαντινή εποχή, πρέπει να γίνεται μόνο υπ' αυτό το πρίσμα και ή αξιολόγησή τους με τὰ κριτήρια του επιδιωκόμενου σκοπού.

του R. Scott, *The classical Tradition in Byzantine Historiography*, Byzantium and the classical tradition, Thirteenth Spring Symposium of Byzantine Studies, Birmingham 1981, 61-74.

177. Ίδιαιτέρως ενδιαφέρουσα ή μελέτη των πέντε Γάλλων επιστημόνων πάνω στον Πρόλογο του Πασχαλίου Χρονικού, με τίτλο Χρόνος και Ιστορία 1: J. Beaumont - R. Bondoux - J. Lefort - M.-Fr. Rouan - I. Sorlin, *Temps et Histoire I, Le Prologue de la Chronique Pascale*, *Travaux et Mémoires* 7(1979), 223-301.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΜΑΛΑΛΑ ΠΟΥ ΑΠΑΝΤΟΥΝ VERBATIM ΚΑΙ ΣΤΟ ΠΑΣΧΑΛΙΟ ΧΡΟΝΙΚΟ₁

1. 19 ₁₅ -20 ₇	=	68 ₁₀ -69 ₇ (H)
2. 20 ₉ -27 ₁₈	=	80 ₁₃ -86 ₁₇ (H)
3. 28 ₁ -33 ₁₀	=	74 ₅ -79 ₂₂ (H)
4. 34 ₁₅ -39 ₁₁	=	69 ₇ -74 ₅
5. 171 ₁ -180 ₁₃	=	204 ₄ -213 ₄ (H)
6. 291 ₁₅ -292 ₁₀	=	494 ₁₂ -495 ₁₄ (H)
7. 242 ₁₇₋₂₂	=	436 ₂₋₅
8. 260 ₄₋₁₈	=	461 ₁₁ -462 ₂
9. 260 ₂₁ -261 ₁₂	=	462 ₂ -463 ₂
10. 314 ₁₄ -315 ₉	=	513 ₃₋₁₈ (H)
11. 319 ₂₀ -321 ₁₄	=	527 ₁₈ -529 ₇ (H)
12. 339 ₂₀ -341 ₇	=	557 ₁₈ -559 ₁₀ (H)
13. 356 ₁₇ -358 ₄	=	584 ₅ -585 ₂₃ (H)
14. 376 ₁₃₋₂₀	=	599 ₁₁₋₁₆
15. 392 ₁₋₇	=	607 ₅₋₁₁
16. 408 ₁₂ -409 ₂₀	=	610 ₆ -611 ₁₀ (H)
17. 410 ₁₋₈	=	611 ₁₁₋₁₇
18. 410 ₉ -411 ₁₃	=	611 ₁₉ -612 ₁₈
19. 415 ₃₋₂₁	=	615 ₁₃ -616 ₈
20. 422 ₉₋₁₉	=	616 ₁₅ -617 ₆
21. 427 ₁₋₁₃	=	618 ₁₋₁₃ (H)

1. Οί αριθμοί αναφέρονται σε σελίδες και στίχους τής εκδόσεως τής Βόννης· τó (H) δηλώνει όσα είχαν έπισημανθει από τον Hunger.